

ARCHEOLOGIENOTA

HERENTALS - ATEALAN

J. CLAESEN, B. VAN GENECHTEN,
& G. VERBELEN
AUGUSTUS 2016

Titel
Archeologienota zonder ingreep in de bodem. Herentals - Atealaan

Auteur(s)
Jan Claesen, Ben Van Genechten, Giel Verbeelen

Opdrachtgever
Intervest Offices & Warehouses nv

Projectnummer
2016/027

Plaats en datum
Kortenaken, 18 augustus 2016

Reeks en nummer
ARCHEBO rapport 2016/027
ISSN 2034-5615

© 2016 ARCHEBO bvba

ARCHEBO aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd of aangepast worden, opgeslagen worden in een geautomatiseerd gegevensbestand, en/of openbaar gemaakt worden in enige vorm of wijze ook, elektronisch, mechanisch, door fotokopie of enige andere wijze, zonder voorafgaandelijke toestemming van de opdrachtgever.

Inhoud

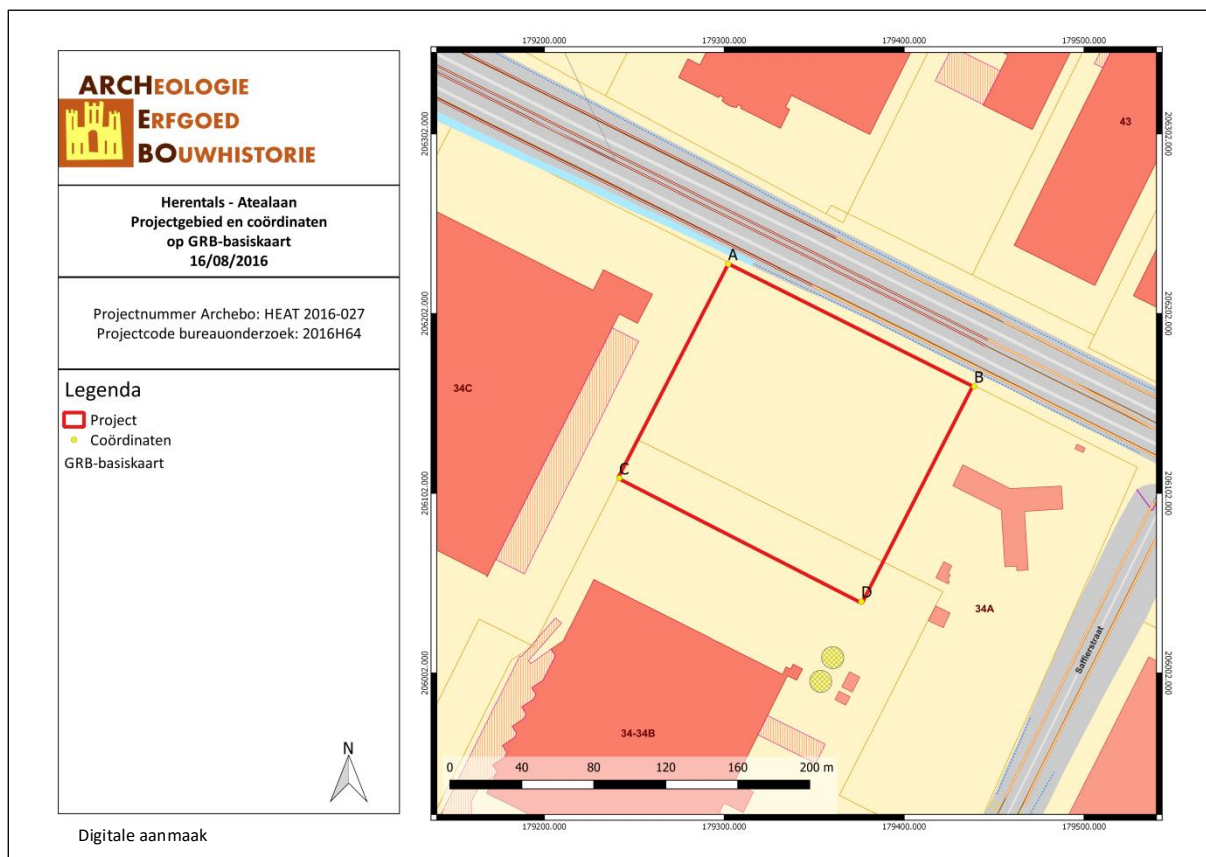
ADMINISTRATIEVE FICHE.....	1
1. Inleiding	2
1.1. Algemeen	2
1.2. Beschrijving onderzoeksopdracht	3
1.3. Doelstellingen.....	4
1.4. Randvoorwaarde	5
1.5. Onderzoeksvragen.....	5
2. Huidige & toekomstige situatie.....	6
2.1. Huidige situatie.....	6
2.2. Toekomstige situatie	14
3. Bureauonderzoek.....	16
3.1. Landschappelijke & bodemkundige situering	16
3.1.1. Topografische situering	16
3.1.2. Geologie & landschap	19
3.2. Archeologische data	28
3.3. Historiek & cartografische bronnen	29
3.4. Archeologische verwachting	33
4. Resultaten bureauonderzoek	33
4.1. Algemeen	33
4.2. Synthese.....	35
4.3. Beantwoording onderzoeksvragen.....	36
4.4. Samenvatting / assessment bureauonderzoek	37
4.5. Programma van maatregelen.....	38
5. Bibliografie.....	38
6. Figurenlijst	38
7. Plannenlijst	39

ADMINISTRATIEVE FICHE

Naam site:	Herentals - Atealaan		
Onderzoek:	Archeologienota zonder ingreep in de bodem		
Ligging:	Atealaan 34B, Herentals		
Kadaster:	Afdeling 2, sectie D, percelen 60f, 60h (partim)		
Coördinaten (zie hoofdstuk 1.2):	A	x	179302,21
		Y	206229,561
	B	x	179438,971
		Y	206161,406
	C	x	179241,728
		Y	206110,402
	D	x	179376,233
		Y	206041,769
Opdrachtgever :	Intervest Offices & Warehouses nv		
Uitvoerder :	ARCHEBO bvba		
Projectcode ARCHEBO :	HEAT 2016-027		
Projectcode bureauonderzoek :	2016H64		
Projectleiding :	Jan Claesen		
Erkenningsnummer projectleiding :	OE/ERK/Archeoloog/2015/00014		
Bewaarplaats archief:	ARCHEBO bvba (tijdelijk)		
Grootte projectgebied:	Ca. 20 000 m²		
Uitvoeringsperiode:	augustus 2016		
Reden van de ingreep:	Realisatie van industriegebouw, buffer en infiltratiezone en parkeergelegenheid		
Wetenschappelijke vraagstelling:	Het doel van deze archeologienota is een archeologische evaluatie van het terrein		
Termen Thesauri:	Bureauonderzoek, landschappelijk booronderzoek, verstoring, 20 ^e eeuw		

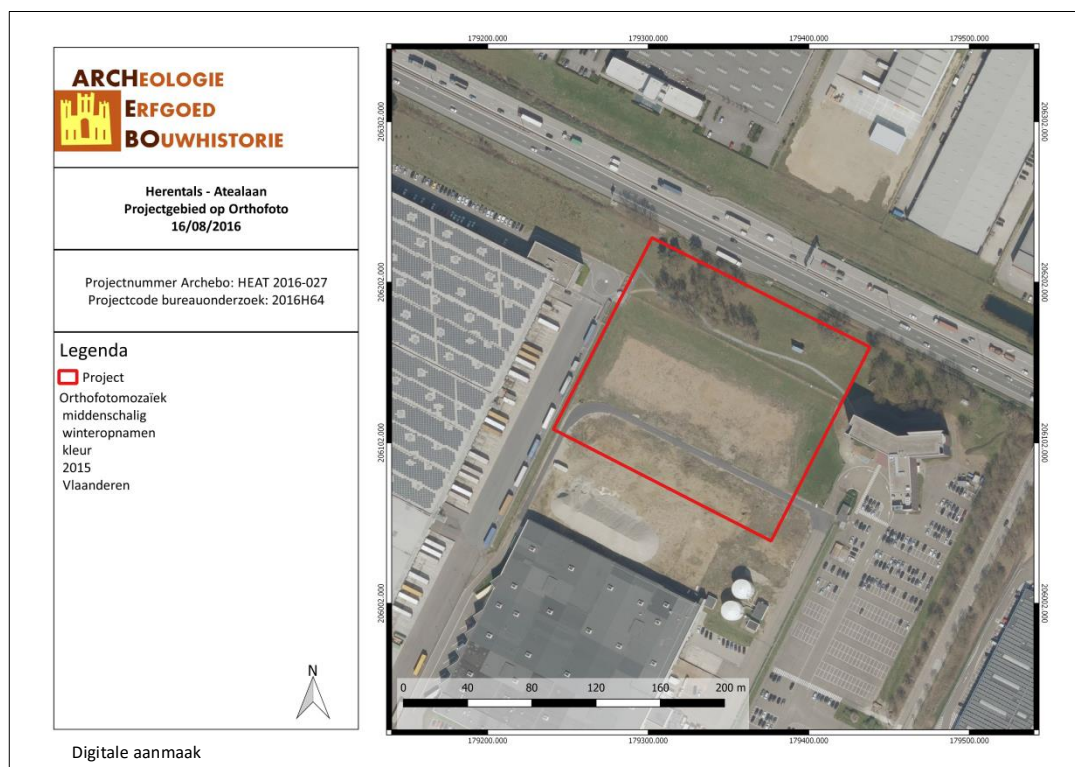
1.2. Beschrijving onderzoeksoopdracht

Naar aanleiding van een stedenbouwkundige aanvraag heeft ARCHEBO bvba in opdracht van Intervest Offices & Warehouses nv een archeologienota opgemaakt. Op het terrein zal door de opdrachtgever zowel een industriegebouw, als buffer en infiltratiezone en parkeergelegenheid gerealiseerd worden. Voorliggende archeologienota bevat een bureauonderzoek en een landschappelijk booronderzoek.

HEAT/16/8/16/ 1

Figuur 2: Situering van het onderzoeksgebied op de GRB-kadasterkaart (Geopunt, 2016).

HEAT/16/8/16/ 2

Figuur 3: Situering van het onderzoeksgebied op Orthofoto (Geopunt, 2016).

1.3. Doelstellingen

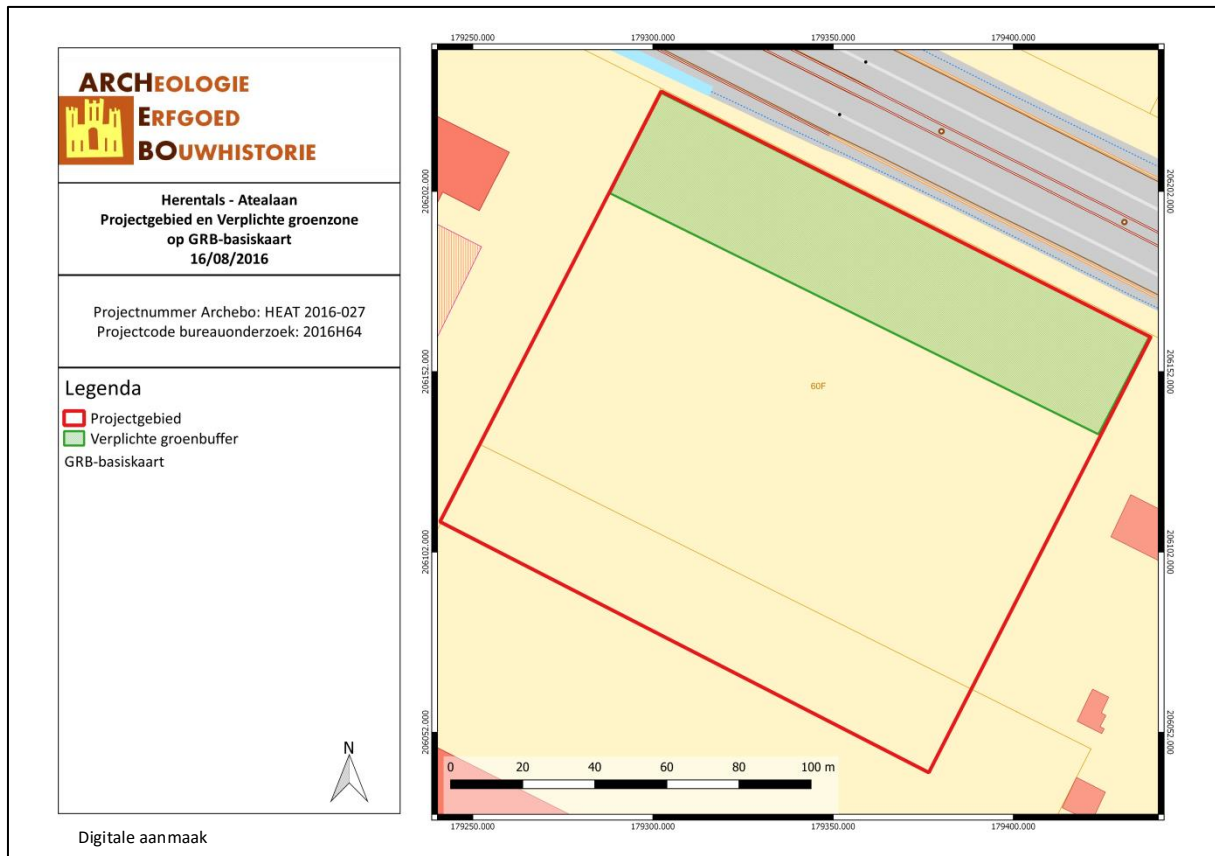
In het kader van het Onroerenderfgoeddecreet (decreet van de Vlaamse Regering 12 juli 2013) en het Onroerenderfgoedbesluit van de Vlaamse Regering van 16 mei 2014, is de eigenaar en gebruiker van gronden waarop zich archeologische waarden bevinden verplicht deze waarden te behoeden en beschermen voor beschadiging en vernieling. In het licht van de bestaande wetgeving heeft de opdrachtgever beslist eventuele belangrijke archeologische waarden te onderzoeken voorafgaande aan de werken. Dit kan door behoud *in situ*, als de waarden ingepast kunnen worden in de plannen, of *ex situ*, wanneer de waarden onomkeerbaar vernietigd worden. Onderdeel van de archeologienota is dat er mogelijkheden gezocht worden om *in situ* behoud te bewerkstelligen en, indien dit niet kan, er aanbevelingen worden geformuleerd voor vervolgonderzoek.

Om vast te stellen of bij werkzaamheden archeologische waarden zullen vernietigd worden, is een archeologisch onderzoek nodig. Er wordt een bureauonderzoek uitgevoerd. Op basis van bekende gegevens van bodemkaarten, uit cartografische en andere historische bronnen en eventueel voorgaand onderzoek in de directe omgeving van het onderzoeksgebied wordt een inschatting gemaakt van het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied. Indien uit deze desktopanalyse blijkt dat er een kans is op het aantreffen van archeologische waarden binnen het onderzoeksgebied, zal de bodem onderzocht worden op gaafheid van het bodemprofiel en de aanwezigheid van archeologische indicatoren.

Deze archeologienota dient bekrachtigd te worden door het Agentschap Onroerend Erfgoed en nadien bij de aanvraag voor de bouwvergunning gevoegd te worden.

1.4. Randvoorwaarde

Aangezien het terrein zich naast de autostrade E313 bevindt, legt het Agentschap wegen en verkeer extra voorwaarden op. Er dient ten allen tijde een bufferzone van 31m naast de autostrade behouden te worden waar geen enkele bouwactiviteit toegelaten is. Deze zone moet als groenzone worden aangelegd.

HEAT/16/8/16/ 3

Figuur 4 : Projectgebied op GRB-kaart met aanduiding van de verplichte groenbuffer.

1.5. Onderzoeksvragen

Tijdens het bureauonderzoek dienen op zijn minst onderstaande vragen beantwoord te worden:

1. *Wat zijn de gekende archeologische en historische gegevens?*
2. *Welke info is er nog te vinden over voormalige constructies op het terrein?*
3. *Welke archeologische structuren kunnen ter hoogte van het onderzoeksgebied verwacht worden op basis van een analyse van historisch kaart- en bronnenmateriaal?*
4. *In welke mate en in welke zones kan er een recente versterking verwacht worden van archeologisch erfgoed?*

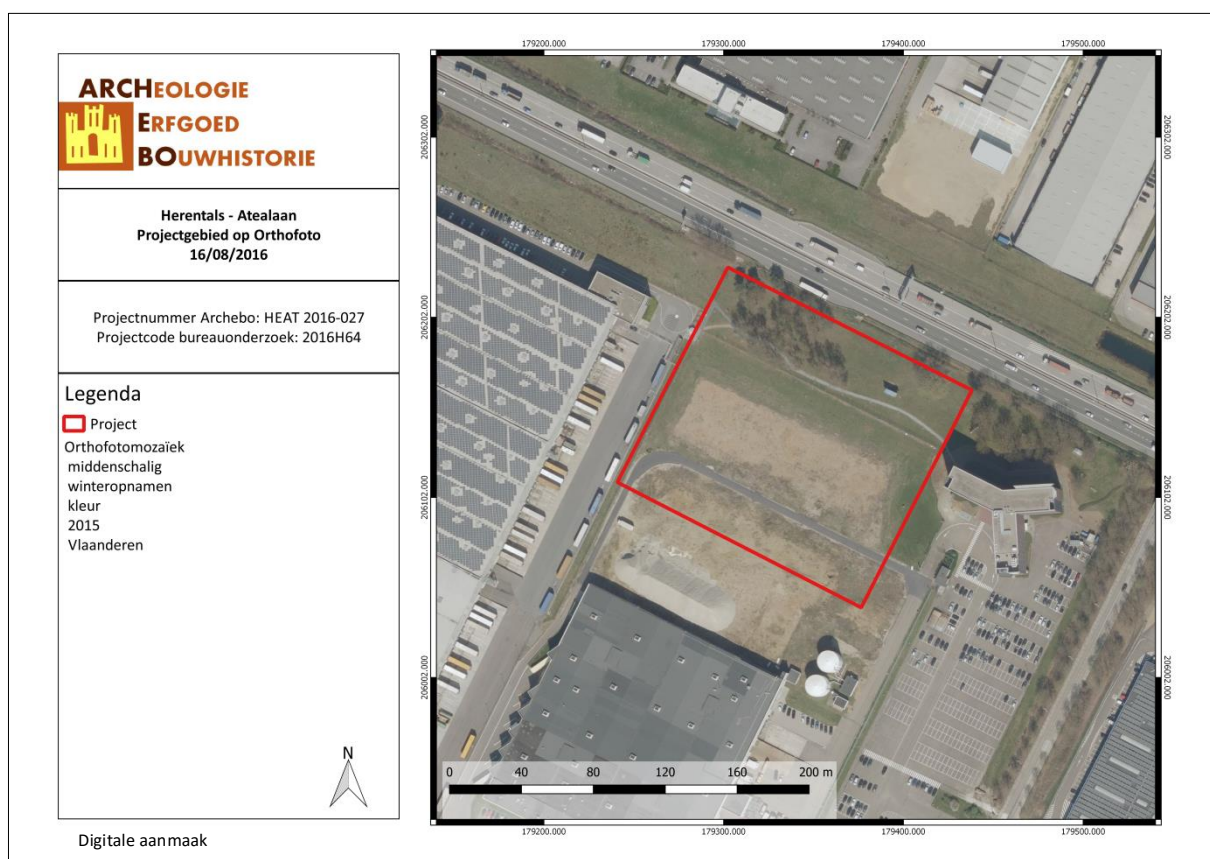
2. Huidige & toekomstige situatie

2.1. Huidige situatie

Het onderzoeksgebied ligt op het bedrijventerrein Klein Gent te midden van de bebouwing aan de autostrade A13-E313. Het bestaat deels uit een braakgelegen terrein waar een gebouw is gesloopt waarop plaatselijk puin- en grondhopen liggen en waar overheen een asfalt pad loopt. Om het braakgelegen terrein ligt een strook licht met gras (graszoom). Richting autostrade is een hoog hek gelegen waar achter een voetpad ligt in een parkje bestaande uit gras en wat bomen.

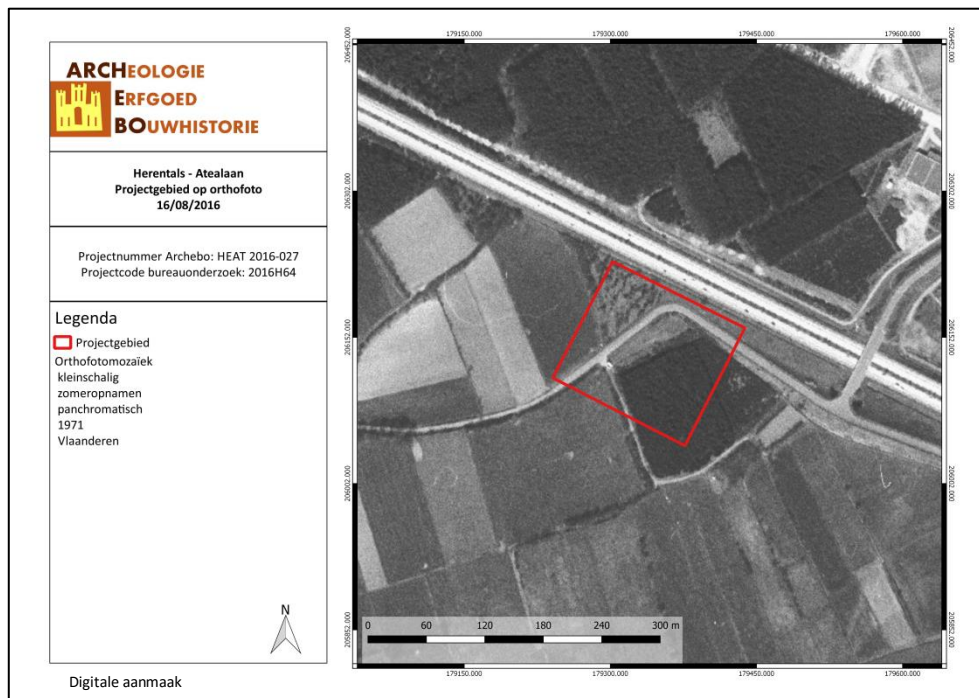
Zoals uit onderstaande afbeelding af te leiden valt, was de zuidelijke helft van het onderzoeksgebied tot recent bebouwd. Het gaat hier om een industriegebouw dat dateert uit het laatste kwart van de 20ste eeuw, zoals af te leiden valt uit de geraadpleegde luchtfoto's.

Uit de plannen blijkt dat het gesloopte industriegebouw niet diep onderkelderd was. Plaatselijk werd het gebouw tot 80cm onder het maaiveld ingepland. Toch dient er gesteld te worden dat de bouw en sloop van dergelijke gebouwen – ook al zijn ze niet diep onderkelderd – verstoring van het bodemarchief met zich meebrengen. De vraag blijft echter of het archeologische niveau te lijden heeft gehad onder al deze ingrepen.

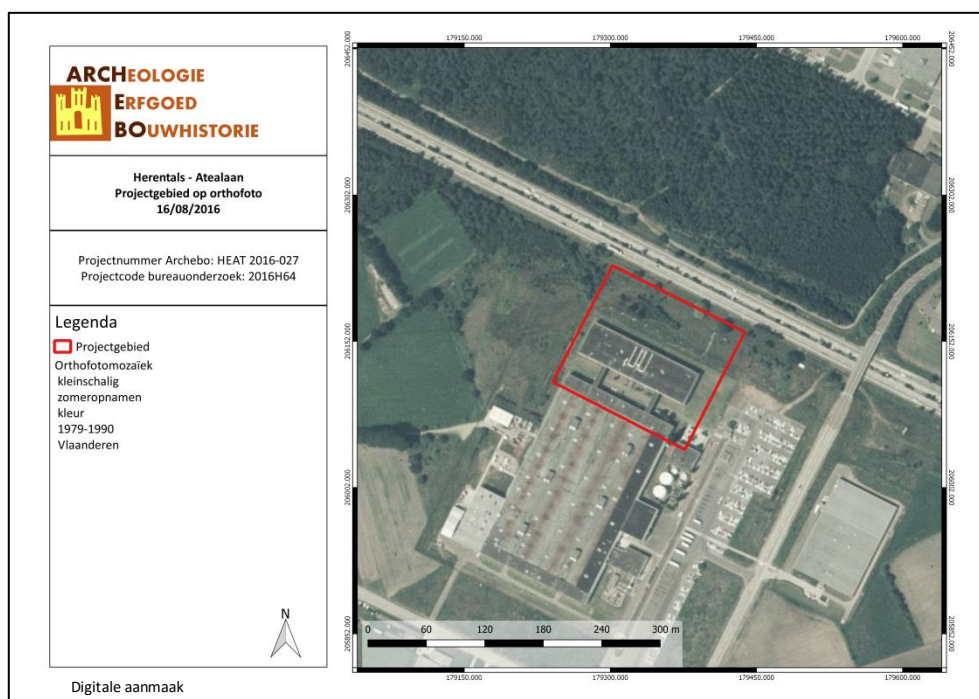

HEAT/16/8/16/ 4

Figuur 5: Situering van het onderzoeksgebied op Orthofoto (Geopunt, 2016).

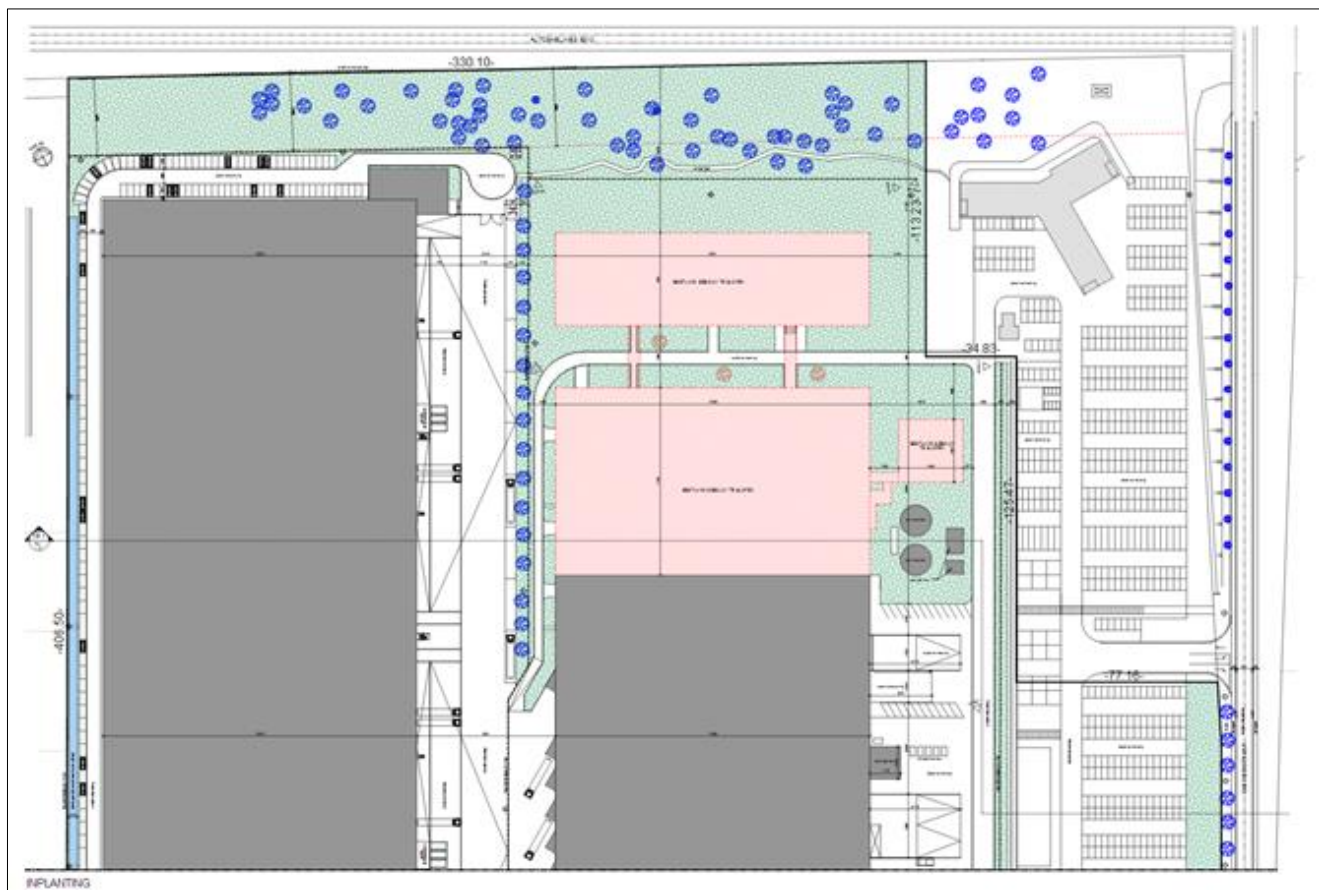
HEAT/16/8/16/ 5

HEAT/16/8/16/ 6

Figuur 6: Bovenaan luchtfoto Vlaanderen, zomer 1971 met aanduiding van het plangebied in rood; onderaan luchtfoto Vlaanderen, zomer 1979-1990 met aanduiding van het plangebied in rood (Geopunt, 2016).

Uit de geraadpleegde luchtfoto's valt ook af te leiden dat er zich door het noorden van het plangebied – waar zich de geplande bufferzone bevindt – een gebetonneerde of geasfalteerde weg liep in 1971. Ook dit moet een verstoring van het bodemarchief met zich meegebracht hebben en is het evenzeer niet duidelijk welke impact dit op het archeologische niveau zal gehad hebben.

Figuur 7: Inplantingsplan / sloopvergunning (Wastiau & Co, 2016).

LEGENDE INPLANTING

NUTSVOORZIENINGEN:

	VERLICHTINGSPAAL		P.D.P.A.
	TELEFOON		HYDRANT
	RIOLERING - DIJKER		GAS
	ELEKTRICITEITSPAAL		

FOTO AANDUIDING:

AFSLUITINGEN:

	DRAADAFSLUITING
	SPRUILENHEKWERK

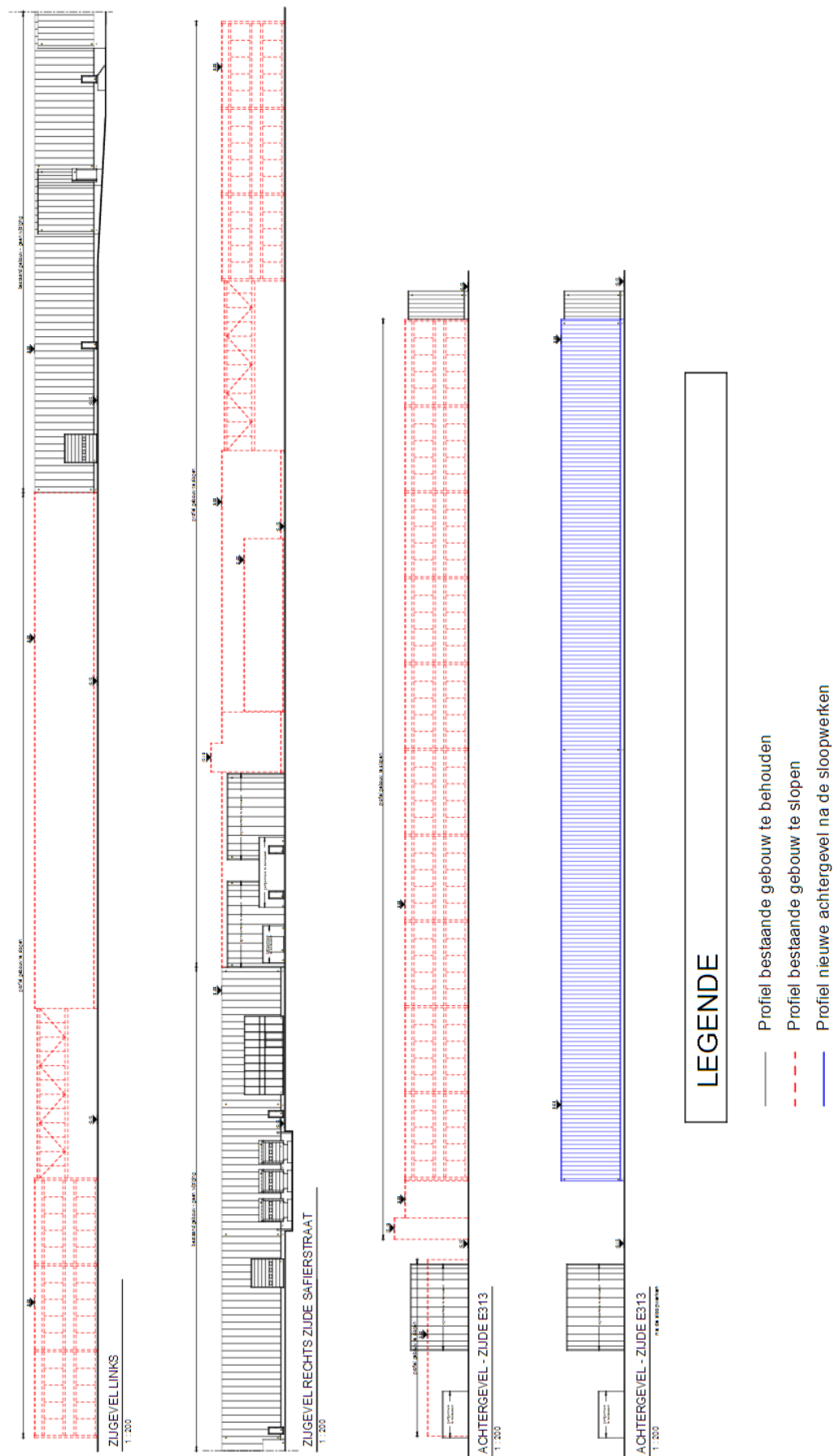
ARCERINGEN:

	OMLIGGENDE BEBOUWING
	ZONE BESTAANDE BEBOUWING TE BEHOUDEN
	ZONE BESTAANDE BEBOUWING TE SLOPEN

BOMEN:

	BESTAANDE BOOM TE BEHOUDEN
	BESTAANDE BOOM TE ROOIE
	NEUWAAN TE PLANTEN BOOM

	GROENZONE
	BETONVERHARDING ASFALTVERHARDING
	KLINKERVERHARDING
	BUFFER HEIMELWATER GRACHT / BUFFERBEKKEN

Figuur 8: Plannen van de gevels (Wastiau & Co, 2016).

Tevens werd er een visuele inspectie uitgevoerd van hoe het gebied er nu bijligt. Dit werd uitgevoerd tijdens het landschappelijk booronderzoek. Hierbij werden foto's genomen vanuit het standpunt nabij de boorpunten.

Hierbij kan opgemerkt worden dat het gebied uit 2 delen bestaat. Op het zuidelijk en centrale gedeelte zijn er overal restanten van afbraak aanwezig. Zo is het terrein plaatselijk sterk gevlakt en ligt er overal steenpuin. Hier en daar verspreid liggen er nog bergen grond.

Het noordelijk gedeelte tegen de autostrade is nu reeds in gebruik als groene bufferzone. Het bestaat uit grasland met een dubbele rij jonge bomen.

Figuur 9 : Zicht op het zuidelijk gedeelte.

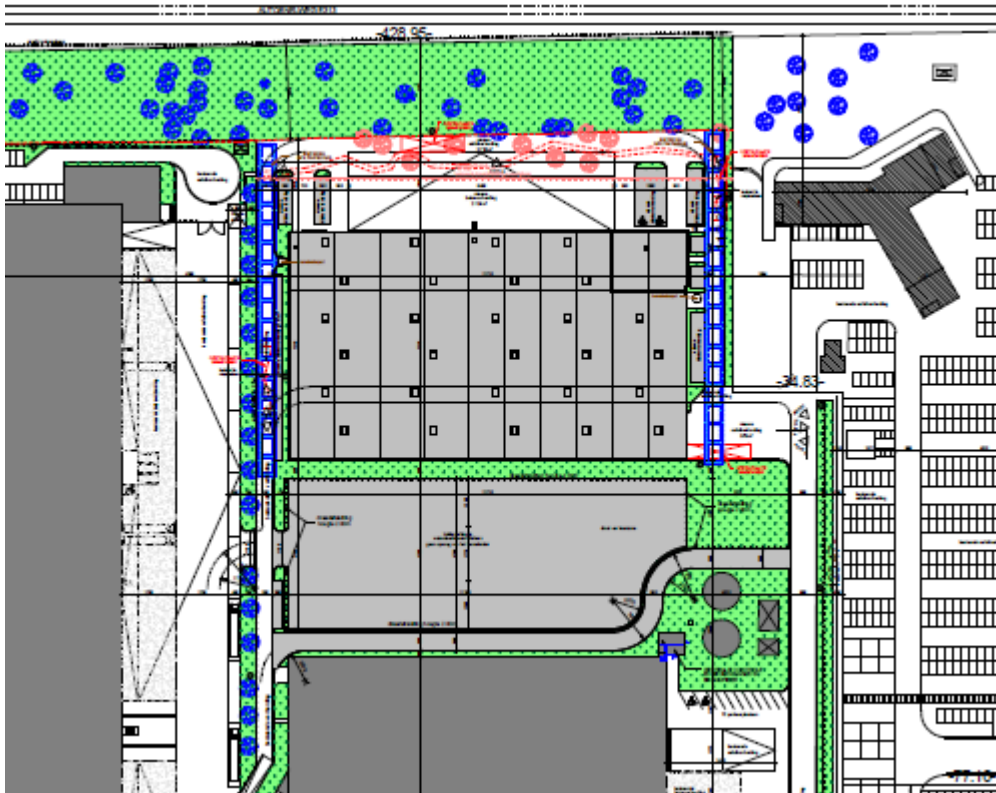
Figuur 10 : Zicht op het centrale gedeelte.

Figuur 11 : Zicht op het noordelijk gedeelte nabij de E313 autostrade.

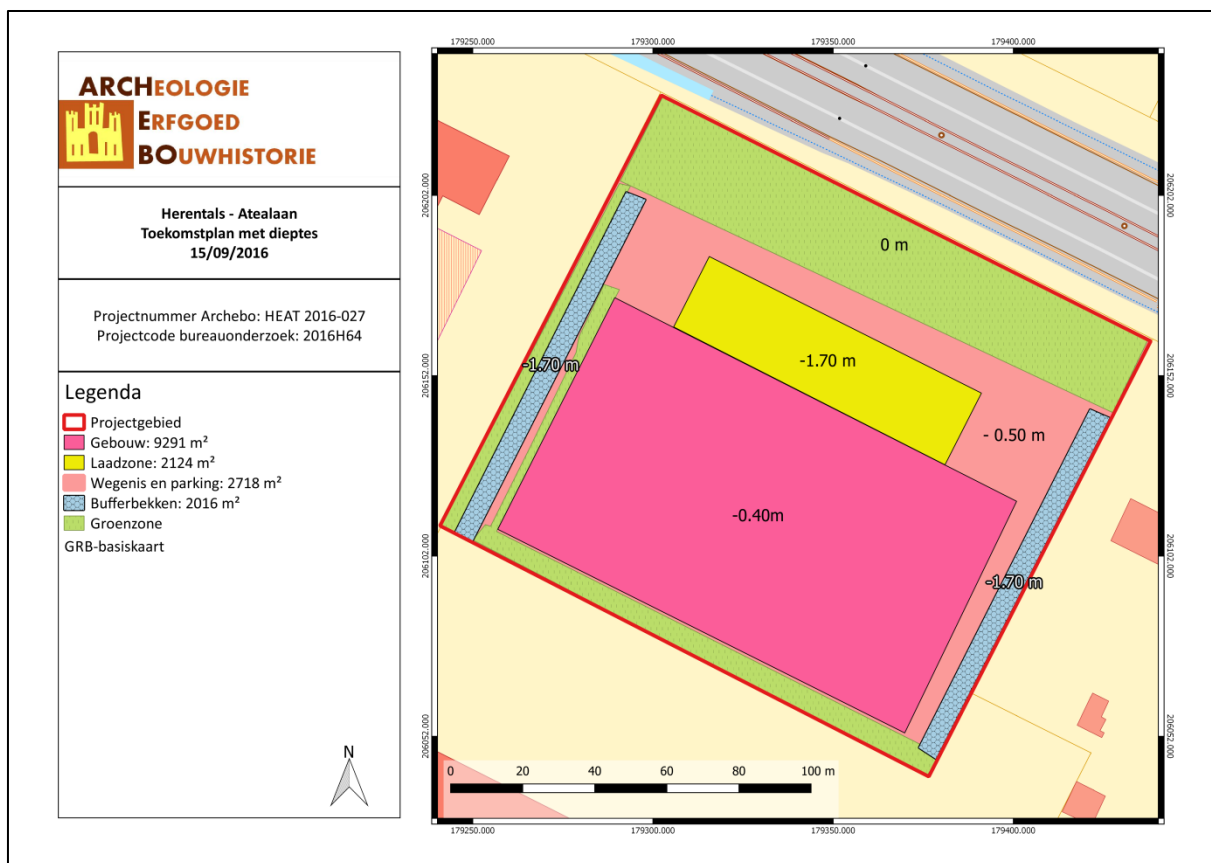
2.2. Toekomstige situatie

Binnen het plangebied zal een nieuw industriegebouw en parkeergelegenheid gerealiseerd worden. Voor de aanleg van laad- en loskades wordt het gebouw deels onderkelderd, wat mogelijk een verstoring van het archeologische niveau met zich mee zal brengen. Dit is tevens het geval voor de pijlers waarop het gebouw zal rusten. De detailplannen voor de bouw en aanleg van het gebouw en de parkeergelegenheid worden in bijlage gevoegd.

Figuur 12 : Plan van de te realiseren nieuwbouw (Wastiau & Co, 2016).

Ter verduidelijking van de ingrepen in de bodem die hiermee gepaard gaan werd onderstaand plan opgesteld. Hierbij worden de dieptes aangegeven in meter onder het huidige maaiveld. Tevens worden de oppervlaktes van de verschillende eenheden weergegeven.

HEAT/16/8/16/7

Figuur 13 : Plan met oppervlaktes en dieptes van de ingrepen die gepaard gaan met het oprichten van de nieuwbouw.

3. Bureauonderzoek

Het doel van de bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

In dit hoofdstuk wordt gebruik gemaakt van alle beschikbare kaarten van het plangebied, te weten de bodemkaart, geologische kaarten, bodemerosiekaart, bodemgebruiksaanpak en relevante historische kaarten. De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) werd gebruikt als uitgangspunt voor de bestudering van archeologische waarden in de omgeving van het plangebied.

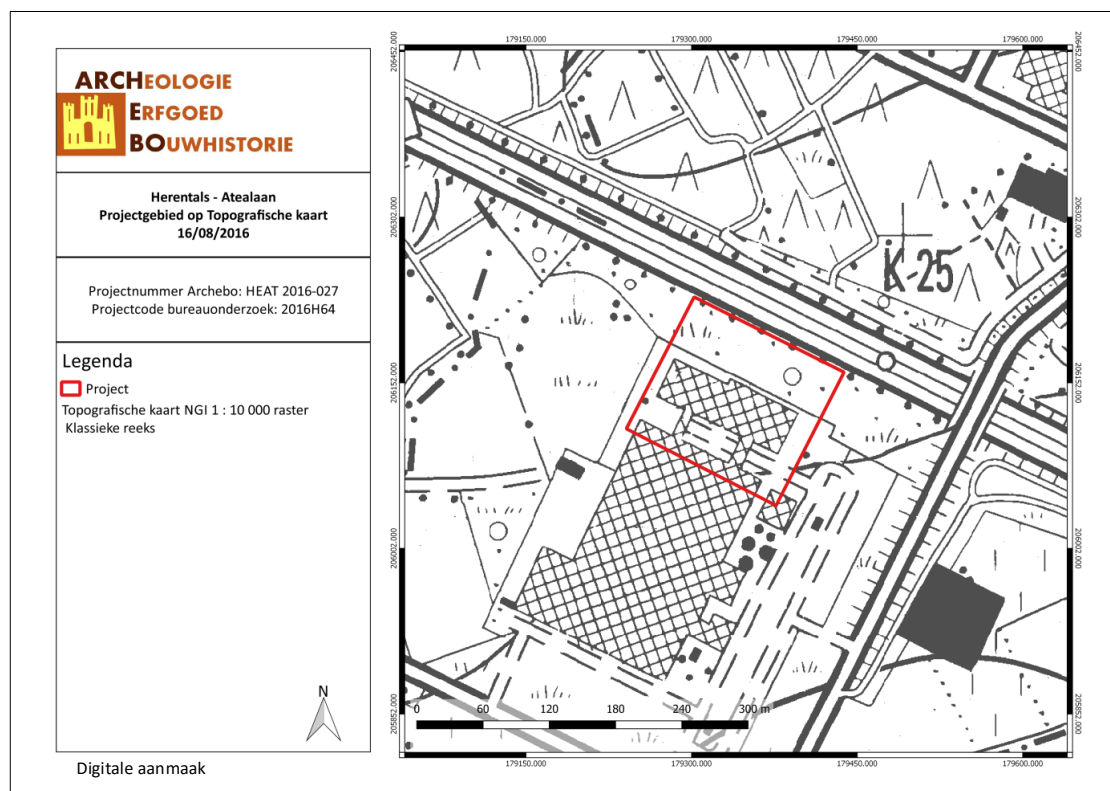
De gebruikte kaarten werden in georeferencierte vorm (Belge Lambert 1972) gebruikt in het programma QGIS. In dit programma werden de genoemde kaarten als lagen toegevoegd teneinde er de huidige en toekomstige situatie op te kunnen weergeven. Het plangebied werd bovendien op alle kaarten geplaatst om de oriëntatie op de kaarten te vergemakkelijken.

3.1. Landschappelijke & bodemkundige situering

3.1.1. Topografische situering

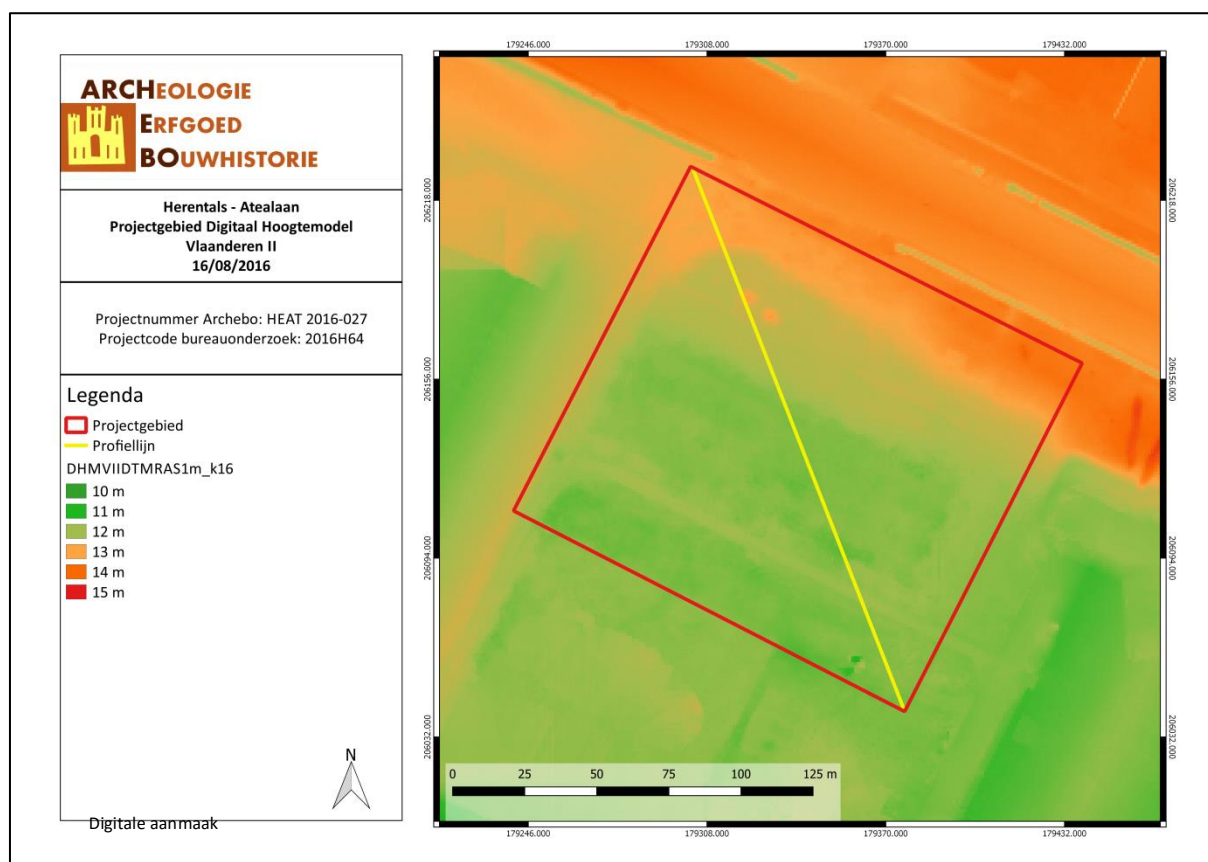
Het onderzoeksgebied ligt ten noorden van de Atealaan en ten zuiden van de Koning Boudewijnsnelweg (E313). In het oosten wordt het terrein begrensd door de Saffierstraat. Het terrein bevindt zich tussen 11 en 13 m boven de zeespiegel.

Het terrein van het onderzoeksgebied ligt landschappelijk op een rug op ca. 500 m afstand van de Zelsebeek in het zuiden en de Sint-Jansloop in het noordoosten. In het zuiden liggen de Zelsebeek en de Vloerloop samen in een beekdal van enige betekenis, terwijl de Sint-Jansloop in een onbeduidende laagte lijkt te liggen op de topografische kaart. De bebouwde omgeving waarin het onderzoeksgebied ligt en de waarschijnlijke ingrepen in het landschap maken het moeilijk om landschappelijke eenheden te onderscheiden op basis van recent cartografisch materiaal, luchtfoto's en een inspectie ter plaatse in het veld.

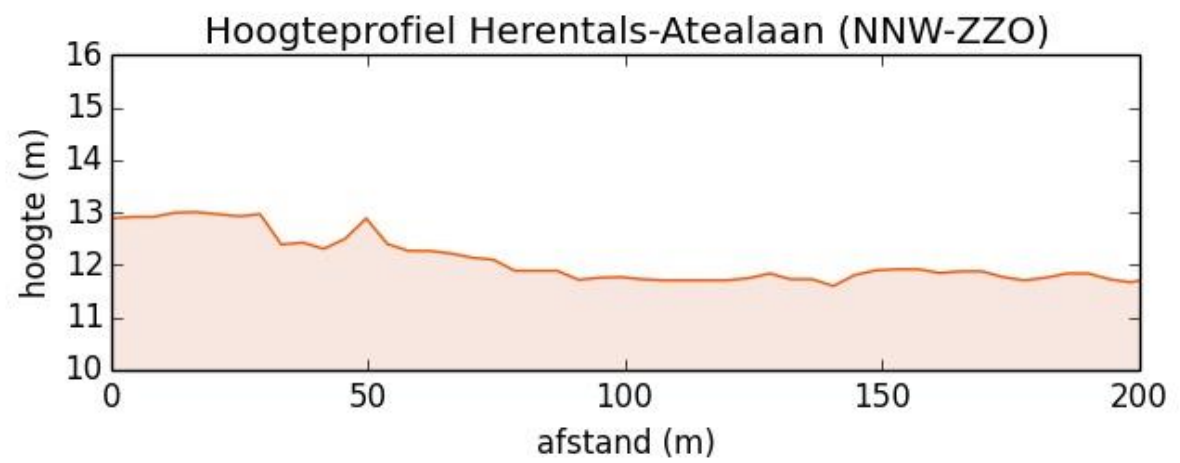
HEAT/16/8/16/ 8

Figuur 14: Topografische kaart met situering van het onderzoeksgebied (Geopunt, 2016).

HEAT/16/8/16/ 9

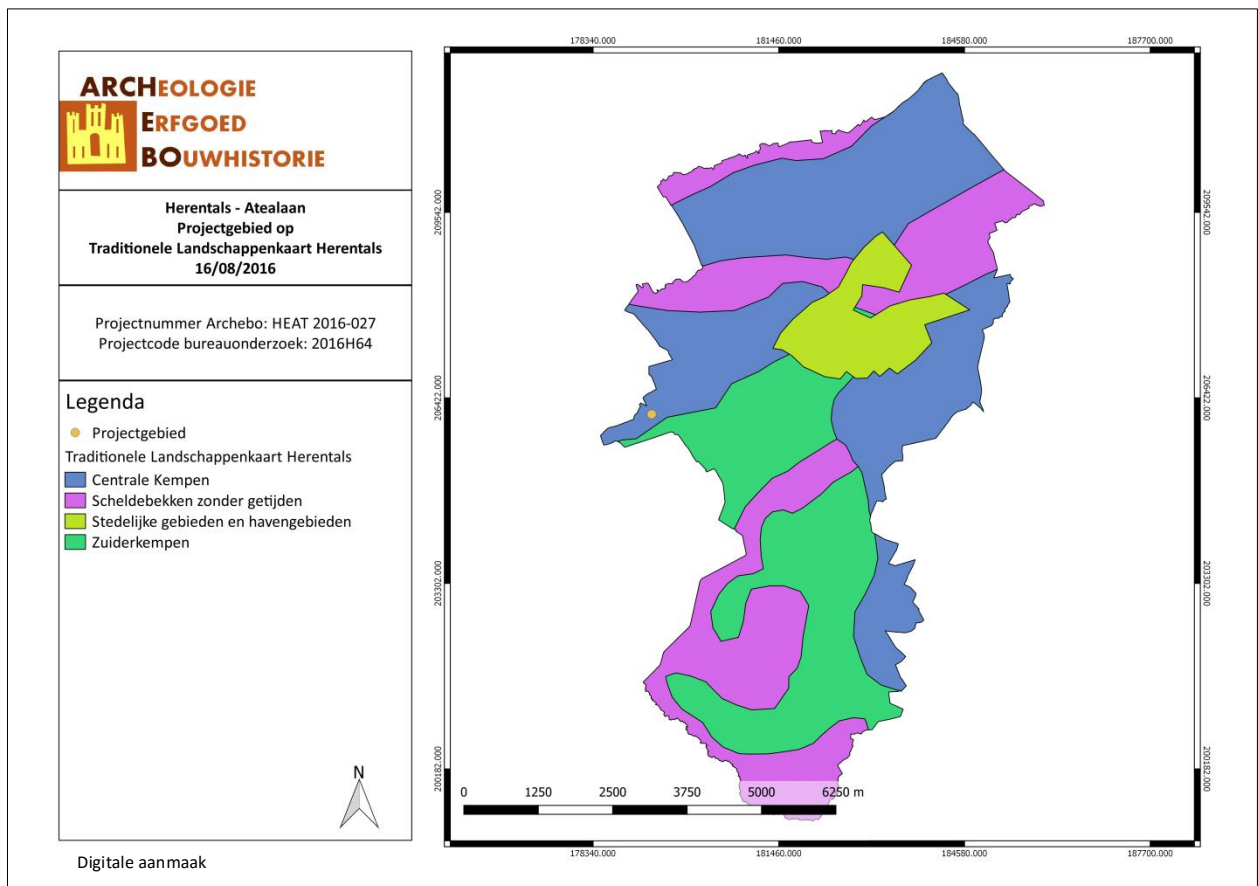
Figuur 15: : Situering van het onderzoeksgebied op het Digitaal Hoogtemodel (Geopunt, 2016).

3.1.2. Geologie & landschap

3.1.2.1. Fysisch geografisch

Herentals is gelegen in de provincie Antwerpen op ca. 29 km ten oosten van Antwerpen. De stad en het projectgebied bevinden zich in het centrum van de Kempen.

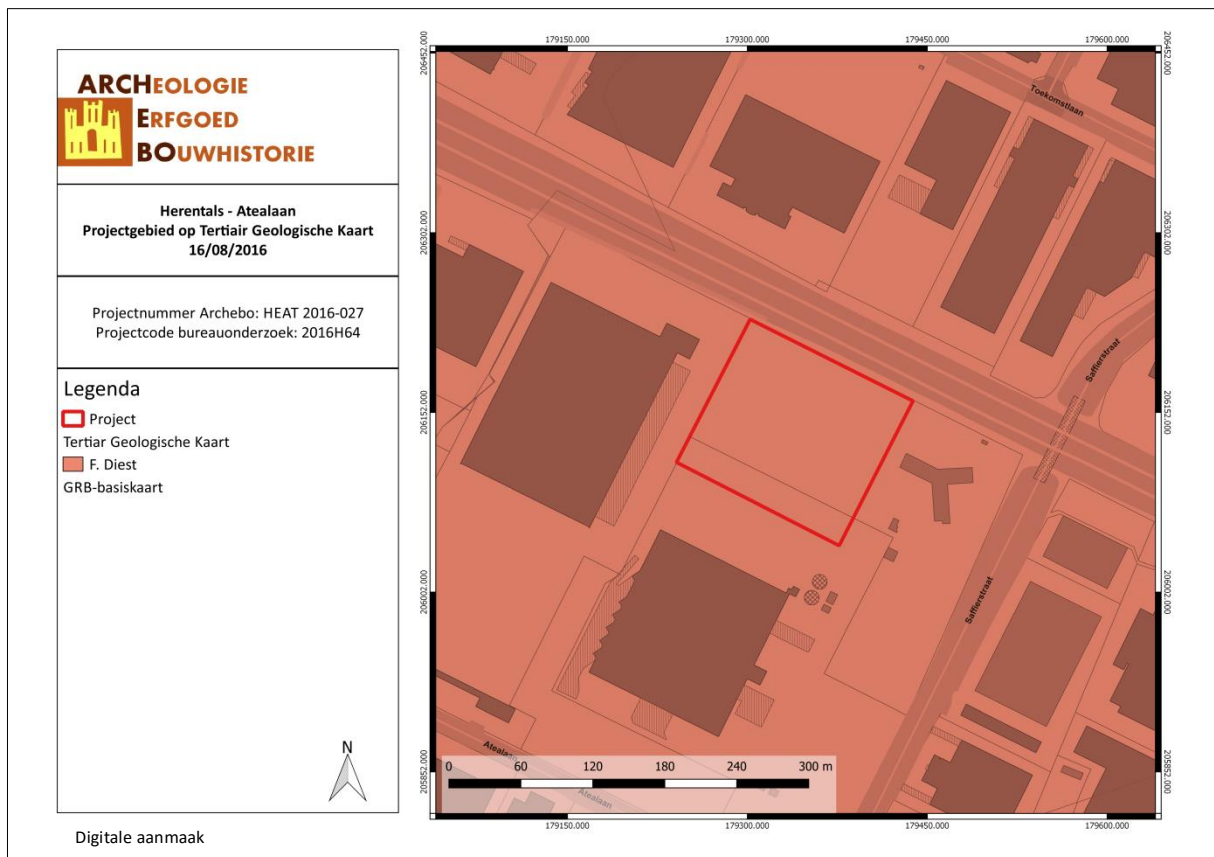

HEAT/16/8/16/ 10

Figuur 16: De stad Herentals op de Traditionele Landschappenkaart (Geopunt, 2016)

3.1.2.2. Paleogeen & neogeen (Tertiair)

Op basis van de Databank Ondergrond Vlaanderen bevindt het onderzoeksterrein zich binnen de Formatie van Diest en opgebouwd uit groen tot bruin zand, heterogeen, meerdere grindlagen, (ijzer)zandsteenbanken, kleirijke horizonten, schuine gelaagdheid, glauconietrijk en micarrijke horizonten.

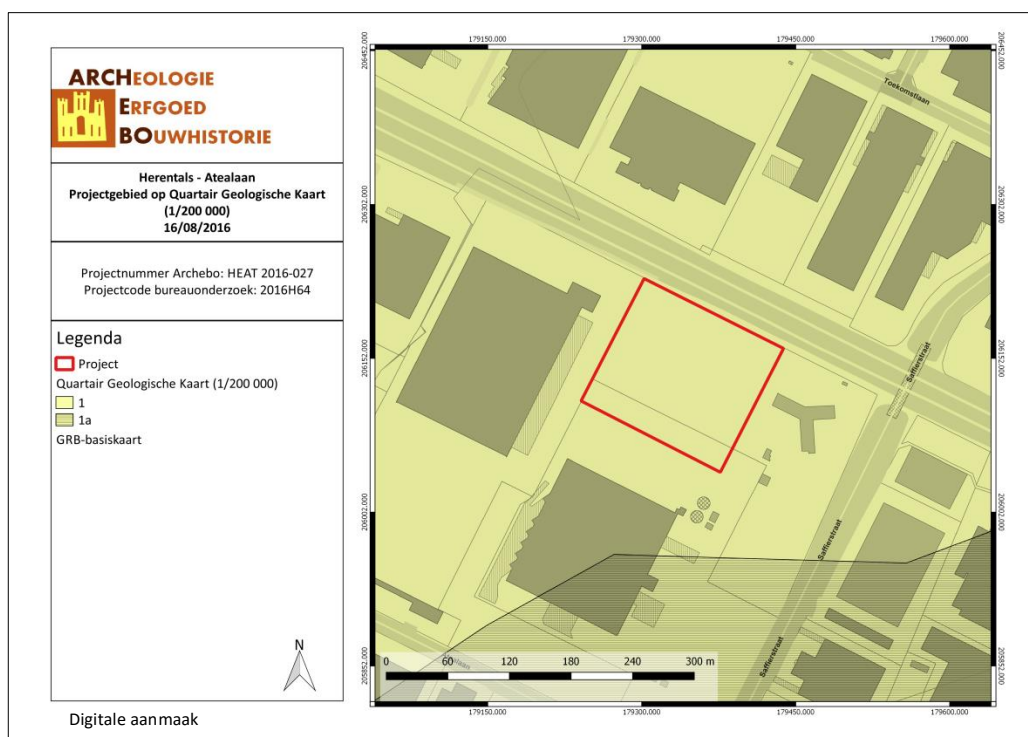

HEAT/16/8/16/ 11

Figuur 17: Situering van het onderzoeksgebied op de Tertiairgeologische kaart (DOV, 2016).

3.1.2.3. Quartair

Volgens de quartairgeologische kaart (1:200.000) bevindt het onderzoeksgebied zich binnen type 1. Dit type omvat eolische afzettingen, zand tot silt, uit het Weichseliaan, mogelijk Vroeg-Holoceen, zand tot zandleem in het noordelijke en centrale gedeelte van Vlaanderen, silt in het zuidelijke gedeelte van Vlaanderen en/of hellingsafzettingen van het quartair.

HEAT/16/8/16/ 12

Figuur 18: Situering van het onderzoeksgebied op de Quartairgeologische kaart 1/200.000 (DOV, 2016).

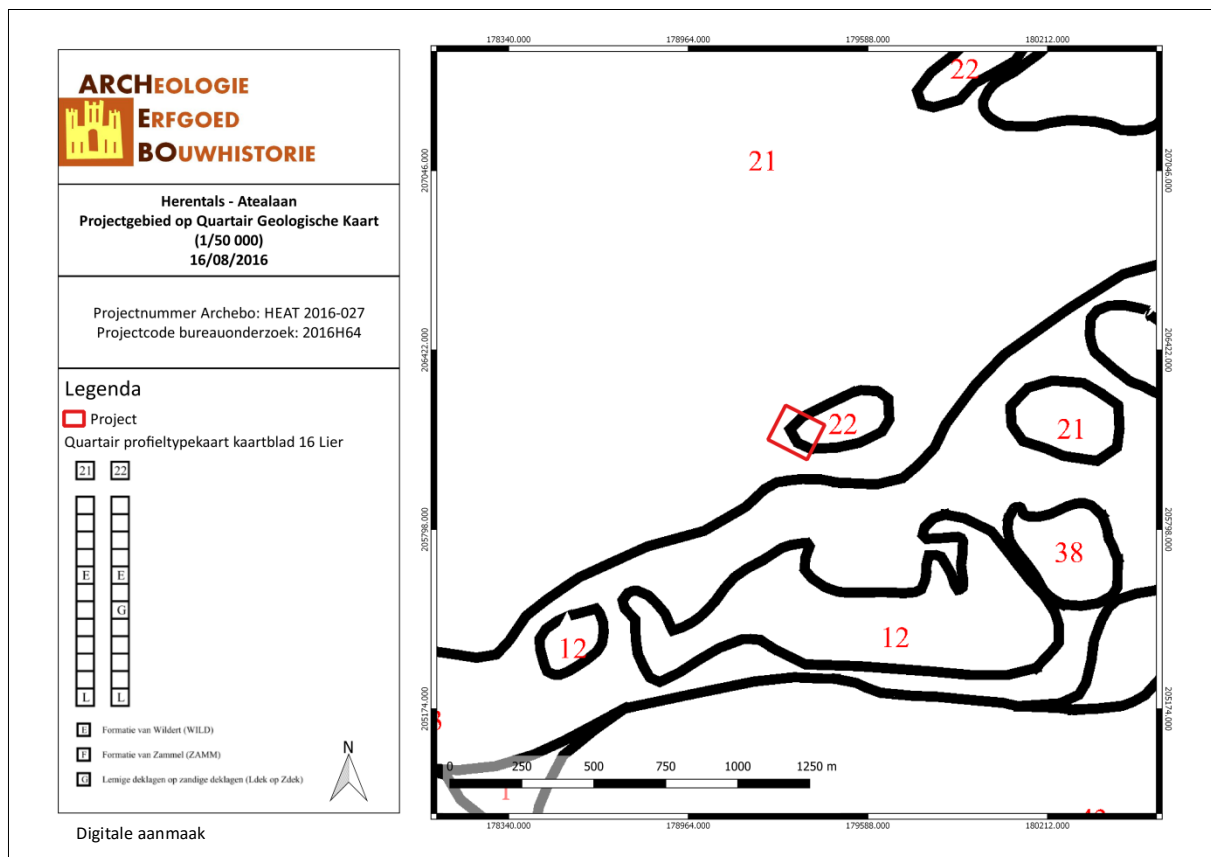
1
ELPw en/of HQ

* De karteereenheid is mogelijk afwezig.

ELPw Eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen), mogelijk Vroeg-Holoceen; zand tot zandleem in het noordelijke en centrale gedeelte van Vlaanderen; silt (loess) in het zuidelijke gedeelte van Vlaanderen.

HQ Hellingsafzettingen van het Quartair.

Figuur 19: Uitleg van het type volgens de quartairgeologische kaart, schaal 1/200.000 (DOV, 2016).

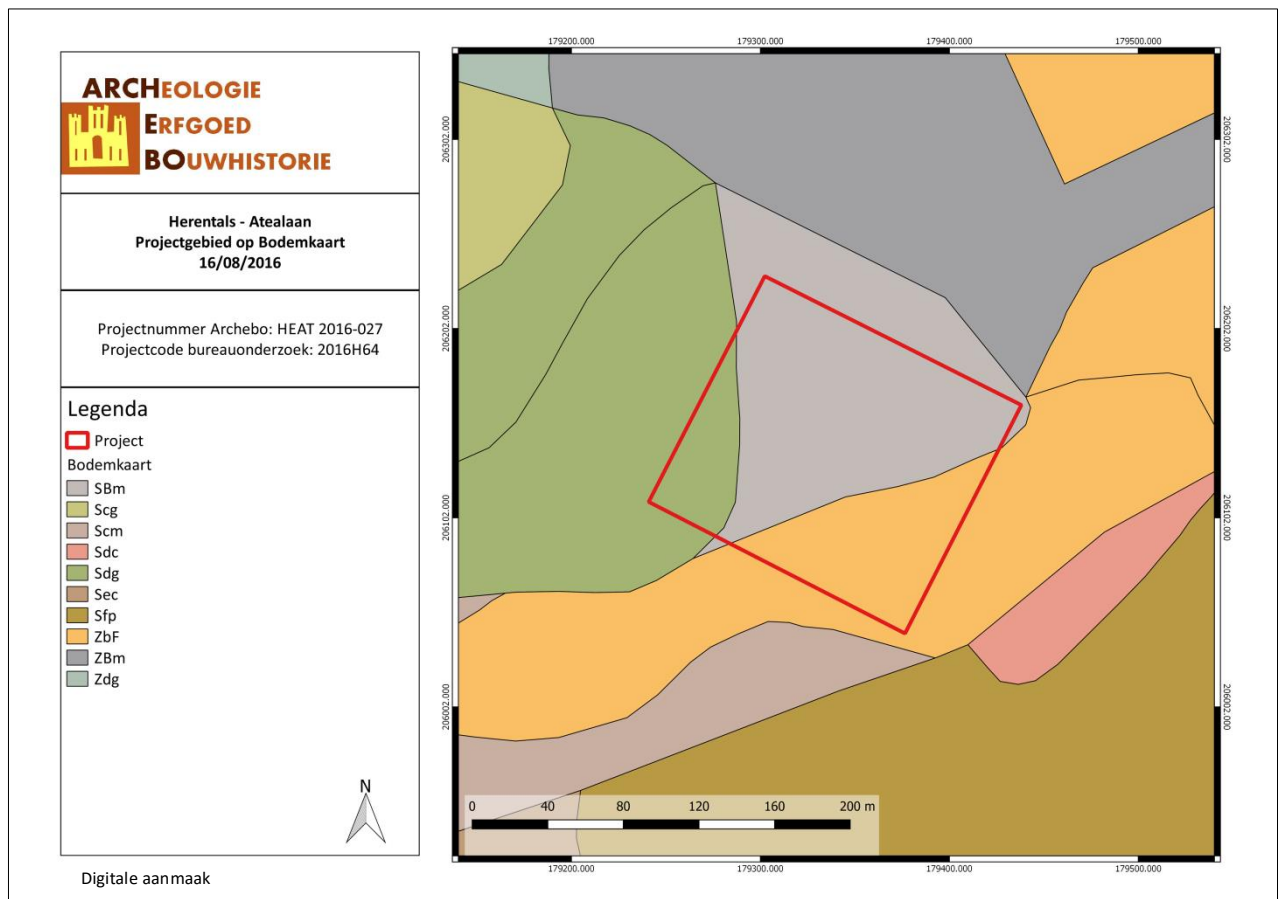
HEAT/16/8/16/ 13

Figuur 20: Situering van het onderzoeksgebied op de Quartairgeologische kaart 1/50.000 (DOV, 2016).

3.1.2.4. Bodem, bodemkundig booronderzoek, erosie & bodemgebruik

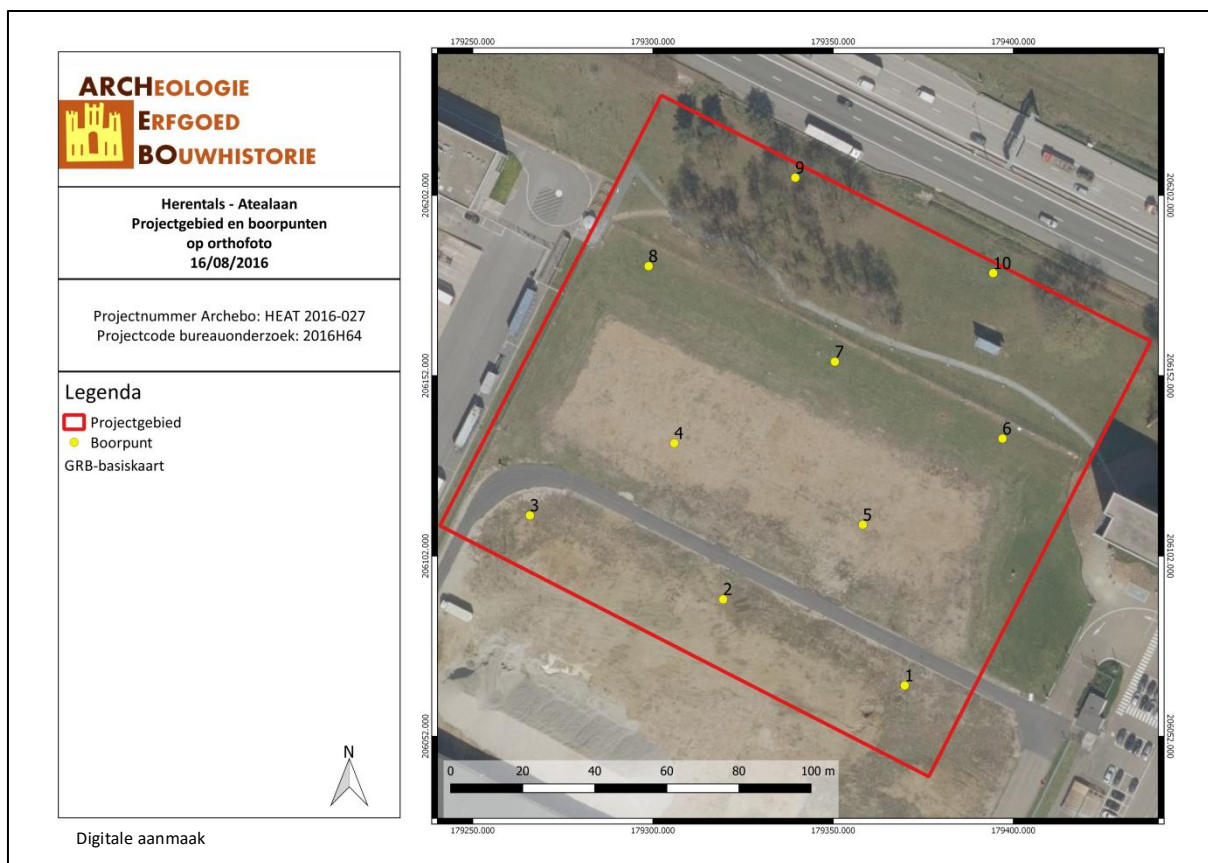
Volgens de bodemkaart van Vlaanderen zijn in het onderzoeksgebied diverse bodems aanwezig:

- Sbm: Zeer droge tot droge lemige zandbodem met dikke antropogene humus A horizont
- Sdg: Matig natte lemige zandbodem met duidelijke ijzer en/of humus B horizont
- Zbf: Droge zandbodem met weinig duidelijke tot duidelijke ijzer en/of humus B horizont

Figuur 21: Situering van het onderzoeksgebied op de bodemkaart Vlaanderen (DOV, 2016).

Om een beter inzicht te krijgen op de bodemgesteldheid en eventuele verstoringen werd een landschappelijk booronderzoek uitgevoerd. Er werd in een verspringend grid geboord, waarbij de vermoede verstoringen van afgebroken bebouwing zouden worden aangetroffen. Ook in vermoede onverstoorde delen werden minimaal telkens 2 boringen gezet. Zodoende bleek op het terrein dat 10 boringen voldoende waren om een goed beeld te verkrijgen. De detailbeschrijvingen en boorstaten worden in bijlage toegevoegd aan de nota. De meest relevante delen worden hieronder weergegeven.

HEAT/16/8/16/ 15

Figuur 22 : Luchtfoto met aanduiding van de boorpunten.

Voor een detail van de boorresultaten wordt verwezen naar de boorstaten in bijlage. De belangrijkste conclusies voor deze nota worden hier weergegeven.

Bij boring 1 werd een bouwvoor van 30cm dikte in verstoorde grond direct op de Formatie van Diest vastgesteld.

Boring 2, 3 bestaat uit materiaal van de Formatie van Diest. Bovenaan is materiaal in verstoorde toestand aanwezig, onderaan na 80cm in situ.

Boring 4 is vervallen door de aanwezigheid van puin in de grond. Ook meermaals boren leverde geen resultaat op. In dit deel is aan de oppervlakte overal puin aanwezig. Tevens bevinden zich hier nog storthopen met puin en grond.

Boring 5 bestaat uit materiaal van de Formatie van Diest, waarbij dat materiaal van de boring uit opgebrachte grond bestond. Het materiaal had een grindbijmenging en is gestuit op een hard oppervlak waarop water stagneert. Dit vlak bevindt zich op 1meter diepte.

Boring 6, 7 en 8 een opbouw heeft van een dikke tot diepe humeuze bovengrond direct op de Formatie van Diest. De dikte van de A-horizont varieert tussen 65cm en 75cm. Het materiaal is vaak nogal bruin van kleur, terwijl er ook groenige kleuren zijn aangetroffen. De groenige kleuren zijn vermoedelijk afkomstig van vergraven grond van de Formatie van Diest. Er is duidelijk minder puin aanwezig in dit deel van het gebied.

Boring 9 en 10, dat hoger gelegen is, bestaat uit een diepe humeuze bovengrond op de Formatie van Wildert (dekzand) waar een intacte bodem werd aangetroffen.

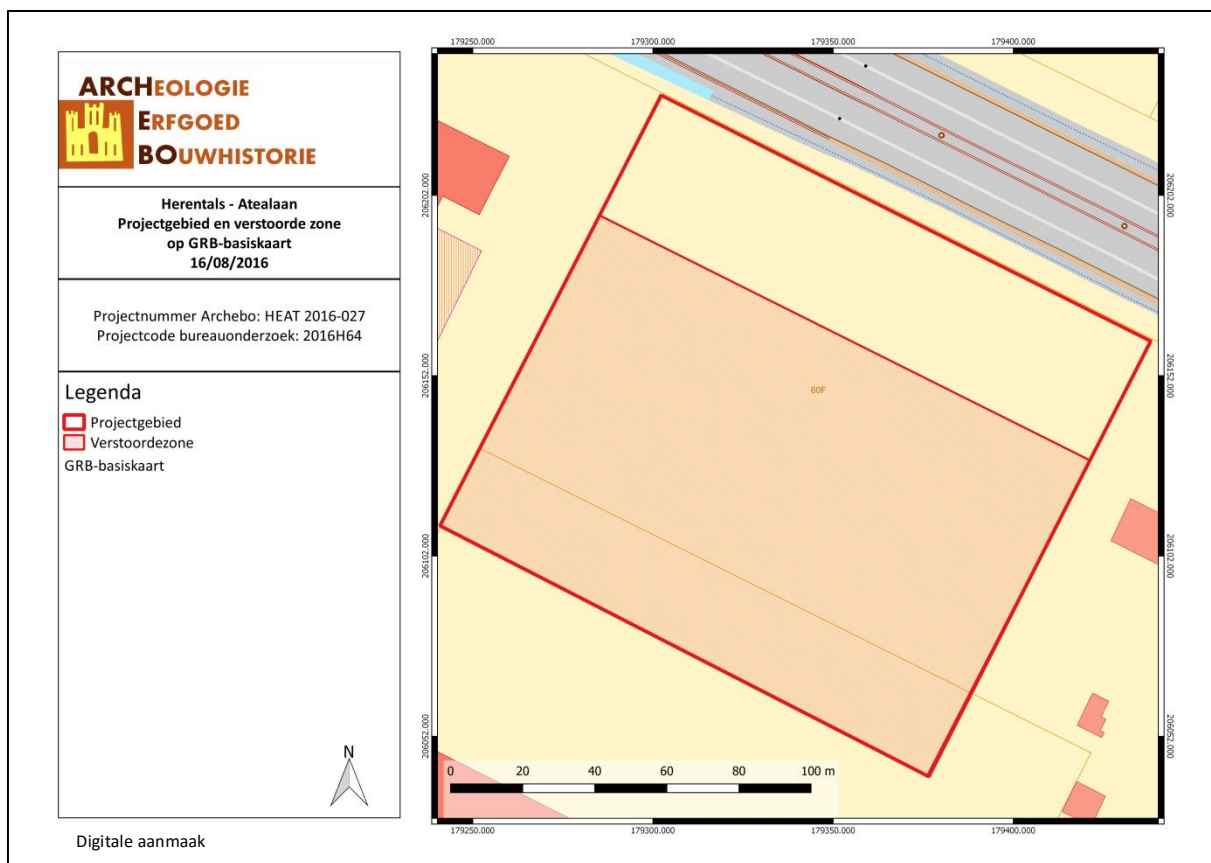
Figuur 23 : Links een zicht op boring 2 en rechts een zicht op boring 9.

Conclusies uit het landschappelijk booronderzoek

Als conclusie kan worden aangehaald dat het gebied bij boringen 1 tot 5 enerzijds is afgegraven en zware verstoringen vertoont door vermoedelijk de aanleg van het reeds afgebroken bedrijfspand. Bij boring 5 werd op 1 meter diepte een hard oppervlak aangetroffen. Mogelijk gaat het hier om een vloerniveau dat niet is gesloopt. Tevens dient opgemerkt dat deze zone lager ligt dan de zone naar de autostrade toe. In deze zone kunnen enkel zeer diepe archeologische sporen (bijv. waterputten) nog bewaard zijn. De verwachte Sbm, Sdg of Zbf zoals aangegeven op de bodemkaart is hier niet meer aanwezig op het terrein.

Boringen 6 tot 8 tonen een zone met minder diepgaande verstoringen, maar uitgraving is wellicht ook hier (deels) gebeurd. Indien er zich hier archeologische sporen zouden bevinden zijn deze vermoedelijk maar deels bewaard.

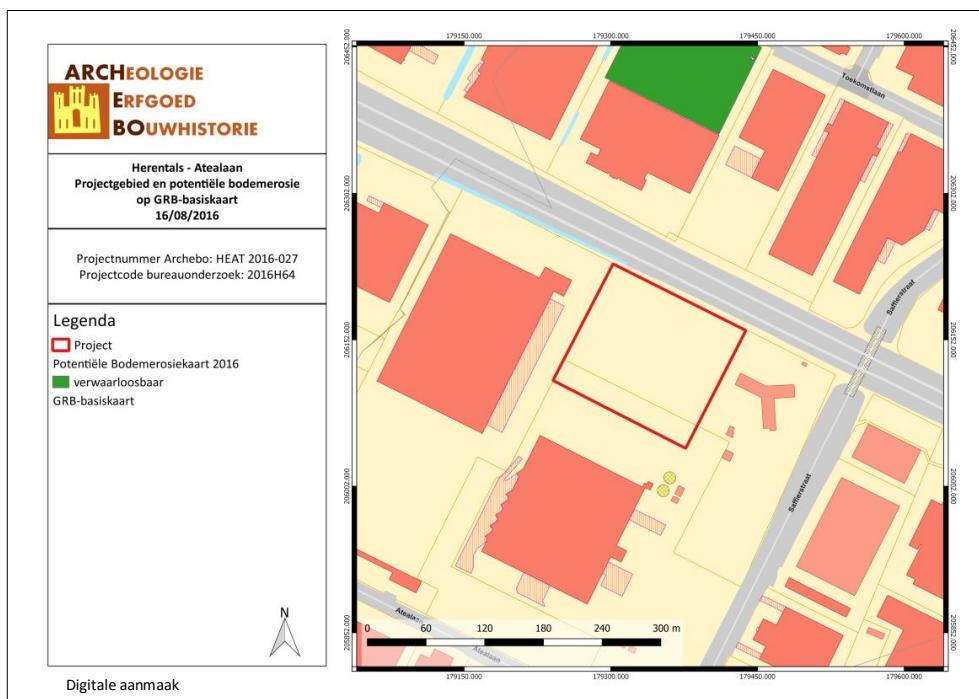
Boringen 9 en 10 tonen een beeld van een bewaarde bodem. Eventuele archeologische sporen kunnen hier een goede bewaring hebben.

HEAT/16/8/16/ 16

Figuur 24 : Projectgebied met aanduiding van de verstoorde zone op basis van het landschappelijk booronderzoek.

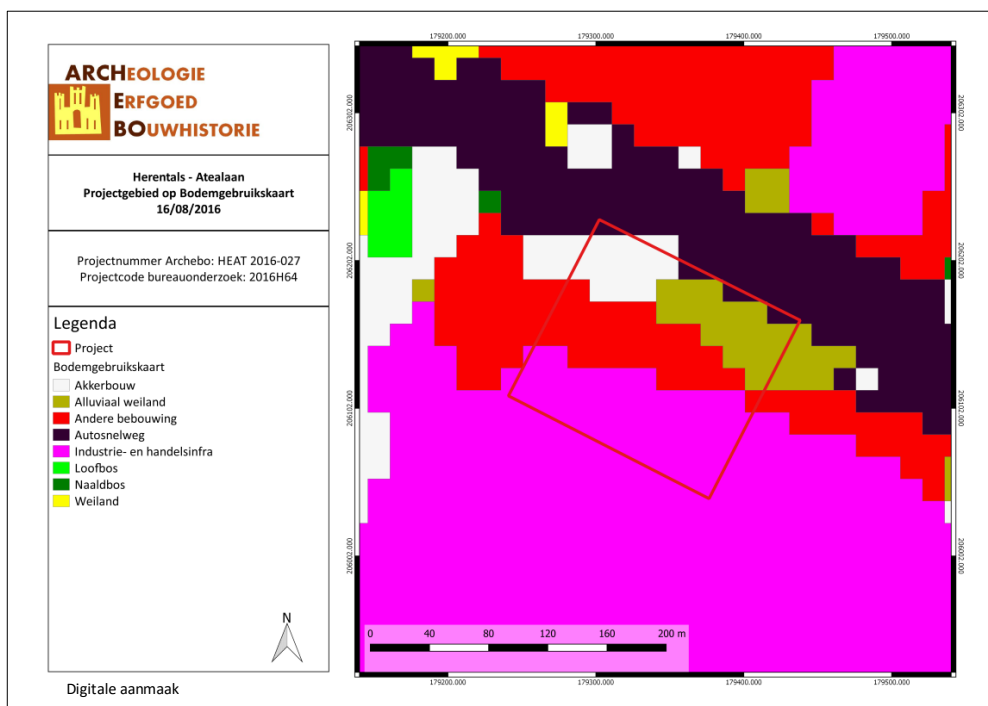
Het plangebied en haar omgeving zijn amper gekarteerd op de potentiële bodemerosiekaart. In de onmiddellijke omgeving staat er één zone gekarteerd als zijnde verwaarloosbaar.

HEAT/16/8/16/ 17

Figuur 25: Situering van het onderzoeksgebied op de potentiële bodemerosiekaart van de Vlaamse gemeenten (Geopunt, 2016).

Op de bodemgebruik kaart staat het plangebied weergegeven als industrie en handelsinfrastructuur, akkerbouw, autosnelweg, alluviaal gebied en 'andere bebouwing'.

HEAT/16/8/16/ 18

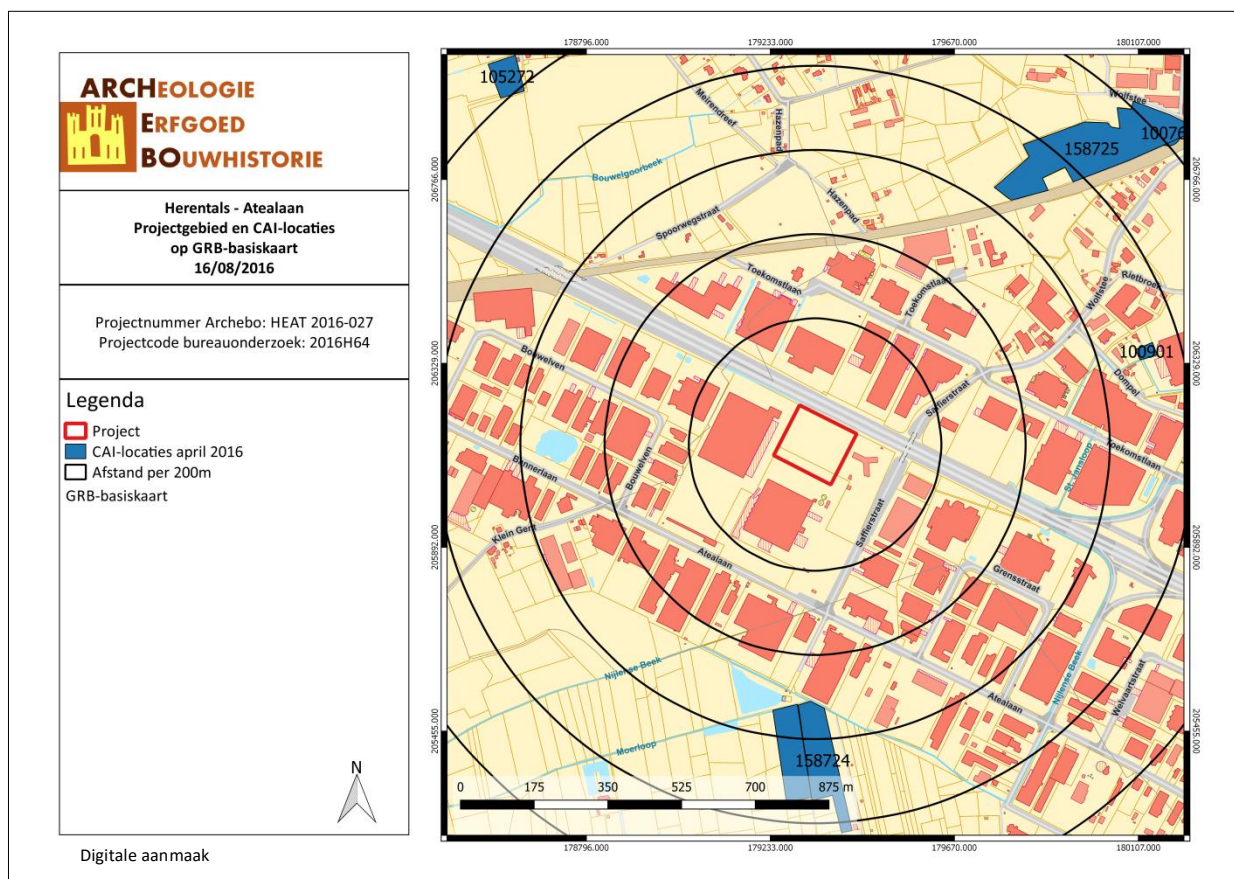
Figuur 26: Bodemgebruik in de omgeving van het plangebied volgens de bodemgebruikkaart (Geopunt, 2016).

3.2. Archeologische data

Centrale Archeologische Inventaris

Binnen het plangebied zelf zijn er geen archeologische waarden bekend. In de ruime omgeving bevinden zich enkele archeologische waarden. Het betreft onder meer:

CAI-Locatie	Beschrijving	Datering
100763	Sporen uit de late Bronstijd	Metaaltijden
100901	Voertuigen uit de Wereldoorlogen	20 ^{ste} eeuw
158724	Losse vondst, aardewerk	Nieuwe Tijd
158725	Losse vondst, aardewerk	Nieuwe Tijd

HEAT/16/8/16/ 19

Figuur 27: Kaart met aanduiding van het projectgebied en de vondstlocaties uit de CAI (CAI, 2016).

3.3. Historiek & cartografische bronnen

Onderzoek historische bronnen

De naam Herentals wordt voor het eerst vermeld in een pauselijke bulle van circa 1147-1150. De stad ontstond uit twee zelfstandige kernen, namelijk een landbouwvestiging rond de Sint-Waldetrudiskerk als een allodium (villa) van het kapittel van de reguliere kanunnikessen van Bergen en een noordelijk gelegen handelsnederzetting in de loop van de 12de eeuw ontstaan aan de Nete. Omwille van eigen economische, strategische en politieke belangen steunde de "stedenstichter" hertog Hendrik I de kooplui bij conflicten tussen de traditionele domaniale maatschappij en de handelsnederzetting en stichtte hij in 1209 de stad en vrijheid Herentals op het Bergense goed waarvan hij een deel van de rechten en inkomsten verwierf. De ligging van de nieuwe stad was van strategisch en economisch belang: centraal in het hertogdom Brabant aan de kruising van de Kleine Nete met de handelsroutes van Brugge over Antwerpen, Mechelen en Maastricht naar Keulen enerzijds en van Leuven naar Friesland anderzijds. Het economisch leven kende een gunstige evolutie en reeds voor eind 13de eeuw speelde Herentals een belangrijke rol in het hertogdom Brabant. Hertog Jan II verleende Herentals in 1303 haar keure, tot op het einde van het Ancien Régime de basis voor de stedelijke administratie, de wetgeving en de rechtspraak. Er bleven twee schepenbanken bestaan als relict van de ontstaanskernen van de stad, doch de bestuurlijke en rechterlijke macht over alle ingezetenen berustte vanaf 1209 bij de stadschepenen. De betekenis van de stad in het politieke en het culturele vlak staat in nauw verband met de economische bloei tijdens de Middeleeuwen. Als voorname "smalle stad" was Herentals lid van de Brabantse stedenbonden (1261-1262 en volgende) en nam het aanvankelijk deel aan de besprekingen van de Staten van Brabant en de Staten Generaal. Van 1356 tot 1406, toen Antwerpen bij het graafschap Vlaanderen hoorde, was Herentals de hoofdplaats van het markgraafschap Antwerpen, waarvan het één van de meierijen was, en in 1372 vervingen Lier en Herentals samen Antwerpen in de Raad van Kortenbergh. Op cultureel gebied was de stichting van de Latijnse school (begin 14de eeuw) en haar uitstraling van groot belang. Van 1576 tot 1584 bezetten Staatse troepen de stad die in de volgende eeuwen als garnizoensstad meermaals te lijden had onder bezettingen en inkwartieringen waarbij haar rol als economisch centrum verloren ging. Basis van de welvaart in de Middeleeuwen was een op de Europese markt gerichte lakennijverheid en -handel (einde 13de-16de eeuw), die haar grootste bloei kende in de tweede helft van de 14de eeuw - eerste helft van de 15de eeuw en geleid werd door de in 1322 gestichte lakengilde met officiële keurbrieven van 1360. In de 16de eeuw kende de stad nog een relatieve bloei als belangrijk bleek- en exportcentrum van linnen; vermeldenswaardig in dit verband is het Herentalse linnen dat als "Arantales" vanuit Sevilla verscheept werd naar Amerika. Vanaf de 17de eeuw echter was de rol van Herentals als exportcentrum uitgespeeld. Tijdens de Boerenkrijg trad de stad voor korte tijd op het voorplan tot de slag bij Herentals een einde maakte aan de bezetting door de Boeren (23-28 oktober 1798).¹

Ondanks de demografische en economische achteruitgang bleef de stad door haar gunstige centrale ligging een regionaal centrum met een bescheiden nijverheid. Herentals was en is de administratieve, juridische, kerkelijke en culturele "hoofdstad" voor vele Kempische dorpen en gemeenten. Tijdens de 19de en 20ste eeuw werd de stad een knooppunt van nieuwe steen-, spoor- en waterwegen, gevolgd

¹ Inventaris van het Onroerend Erfgoed, 2016.

door de verdere ontwikkeling van centraalverzorgende functies. Achtereenvolgens werden de wegen naar Lier (1837-1838), Geel (1839), Turnhout (1845-1877), Kasterlee (1862-1866), Vorselaar-Poederlee-Lille-Wechelderzande-Vlimmeren (1864-1869), Aarschot (vanaf 1845 namelijk over Olen, Noorderwijk (1859), Morkhoven-Wiekevorst (1860-1863), Zoerle-Parwijs/Herselt (1871) en Herenthout (1875 en 1903) aangelegd. In 1854-1856 kwam er een treinverbinding tussen Antwerpen, Lier, Herentals en Turnhout, in 1863-1865 tussen Leuven, Aarschot en Herentals en in 1873-1878 werd de verbinding Antwerpen-Duitsland gerealiseerd waardoor Herentals uitgroeide tot een belangrijk verkeersknooppunt. De gekanaliseerde Kleine Nete tussen Lier en Herentals werd plechtig ingehuldigd in 1839, het kanaal Herentals-Bocholt werd aangelegd tussen 1843 en 1846 en vanaf 1856 verbond het Kempisch Kanaal Antwerpen met Herentals waar deze waterweg een honderdtal jaar het stadsbeeld zou bepalen. Het Albertkanaal werd gegraven in de jaren 1935-1939.²

De industrie omvatte eertijds onder andere de ijzergieterijen Van Aerschot (zie Peerdsbosstraat nummer 5 en Nonnenstraat nummer 37), een poeder- en dynamietfabriek, een lucifermakerij en een schoenfabriek; een belangrijke bron van inkomsten in de 19de eeuw was de huisnijverheid, met name het kantwerk. Na de Tweede Wereldoorlog ging de nog bestaande plaatselijke nijverheid van leder en tabak achteruit. Impuls voor de naoorlogse industriële ontplooiing was de vestiging (1964) van de toenmalige General Biscuits N.V., gegroeid uit de Antwerpse koekjesfabrieken De Beukelaer en Parein, en de vestiging van de industriezone Herentals (1967) op het grondgebied van Herentals, Herenthout en Grobbendonk.³

In het kerkelijke vlak kende Herentals, met uitzondering van het begijnhof, slechts één parochie van vóór 1186 tot 1936: Sint-Waldetrudis. In 1186 schonk de bisschop van Kamerijk het altaar van Herentals aan het kapittel van Bergen. Het kapittel van Herentals, opgericht in 1367, bleef slechts kort bestaan en in 1531 kwam het personaat van Herentals met alle inkomsten in het bezit van het kapittel van Hoogstraten. Het belang van Herentals blijkt uit de aanwezigheid van een aantal geestelijke instellingen: een gasthuis (circa 1253), een begijnhof (vóór 1266), het Besloten Hof (1410), een minderbroedersklooster (1472) en een refugiehuis van de Mechelse augustijnen (1521). Pas in de 20ste eeuw werden onder invloed van de demografische evolutie nieuwe parochies opgericht: Onze-Lieve-Vrouw (1936), Sint-Antonius (1965) en Sint-Jan-de-Doper (1966).⁴

Historische situatie aan de hand van cartografische bronnen

Een belangrijke bron van informatie wordt geleverd door het historisch kaartmateriaal. Dit om na te gaan of er bebouwing is geweest op het terrein in historische tijden, of dat het landgebruik van het perceel is gewijzigd doorheen de tijd. Hierbij moet wel rekening gehouden worden met het feit dat de eerste bruikbare kaarten pas vanaf de 16de eeuw of later voorhanden zijn.

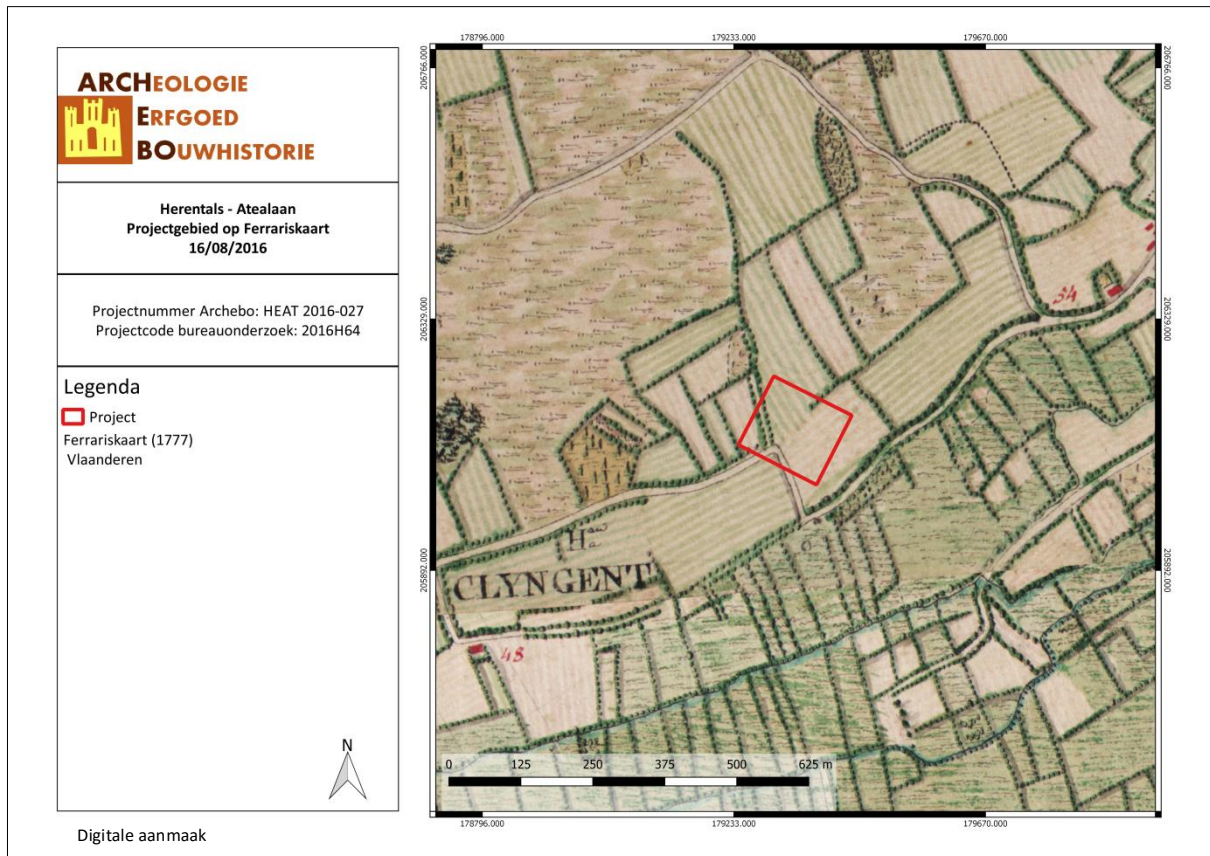
Bovendien is de afwezigheid van bebouwing op kaarten geen garantie dat er geen bebouwing is geweest. In de beginperiode van de cartografie werden voornamelijk grotere nederzettingen en belangrijker bouwwerken zoals kerken, kloosters en kastelen weergegeven en was er weinig of geen aandacht voor de burgerlijke architectuur. Pas vanaf de 19de eeuw verschijnen de eerste gedetailleerde kaarten. Mogelijk eerder aanwezige middeleeuwse structuren waren misschien reeds verdwenen.

² Inventaris van het Onroerend Erfgoed, 2016.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

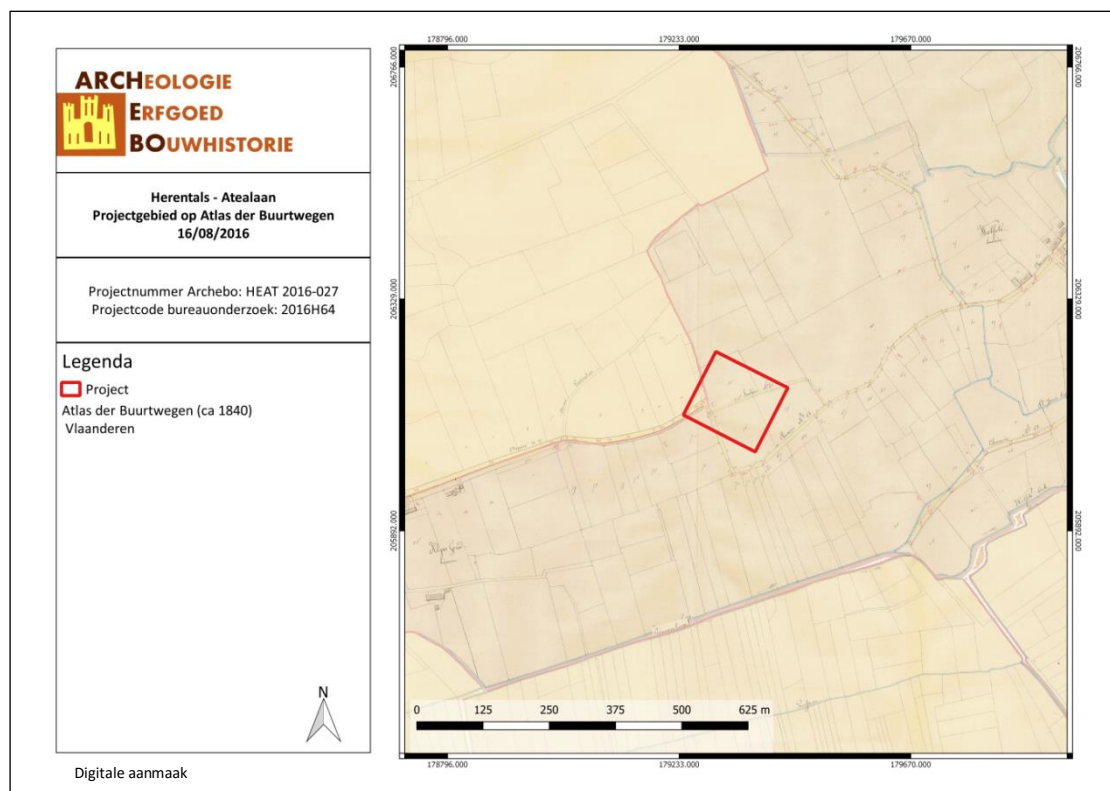
De Ferrariskaarten zijn een verzameling van 275 uiterst gedetailleerde topografische kaarten van de Oostenrijkse Nederlanden. Ze zijn opgemaakt tussen 1771 en 1778 onder leiding van veldmaarschalk Joseph de Ferraris. Het is de eerste systematische kartering van het Belgische grondgebied. Op de Ferrariskaart valt af te leiden dat er voor deze periode geen bebouwing aanwezig was op het terrein. Er zou enkel een weg gelopen hebben die aan weerszijden deels geflankeerd werd door een rij bomen. Het terrein was in gebruik als akkerland.

HEAT/16/8/16/ 20

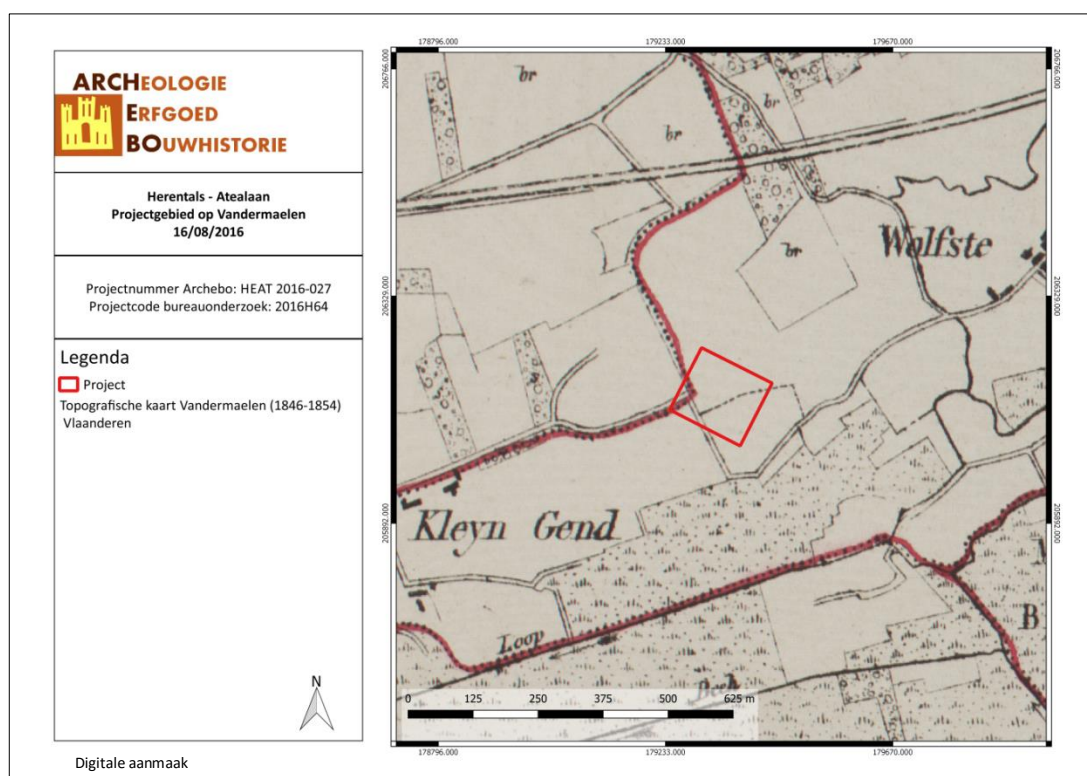
Figuur 28: Detail uit de Ferrariskaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt, 2016).

De situatie blijft nagenoeg onveranderd op zowel de Atlas der Buurtwegen als de Vandermaelenkaart. Historisch gezien kunnen we dus spreken van een gebied met lage densiteit aan bebouwing.

HEAT/16/8/16/ 21

Figuur 29: Situering van het onderzoeksgebied op de Atlas der Buurtwegen (Geopunt, 2016).

HEAT/16/8/16/ 22

Figuur 30: Situering van het onderzoeksgebied op de Vandermaelenkaart (Geopunt, 2016).

3.4. Archeologische verwachting

Aan de hand van de historische informatie en het kaartmateriaal kon worden achterhaald dat er binnen het onderzoeksgebied geen gebouwen stonden in de 18de en 19de eeuw. Mogelijk was dit wel het geval in voorgaande periode(s). Historisch gezien kunnen we voor het onderzoeksgebied dan ook spreken van een lage densiteit aan bebouwing.

In de ruime omgeving van het plangebied bevinden zich enkele archeologische waarden. Het handelt onder meer om sporen uit de late Bronstijd en enkele losse vondsten van aardewerk uit de Nieuwe Tijd.

Het onderzoeksgebied zou eventueel archeologische resten vanaf de steentijd kunnen bevatten. Hierbij handelt het vermoedelijk om artefactvondsten uit de steentijden en/of grondsporen en artefacten, gelinkt aan agrarische bewoning of activiteit uit de Metaaltijden tot Nieuwe Tijd.

Het zuidelijke deel van het plangebied was vanaf het laatste kwart van de 20ste eeuw tot voor kort bebouwd.

Echter, gezien het onderzoeksgebied reeds bebouwd was en dit gebouw recentelijk gesloopt werd, kent het bodemarchief een verstoring.

4. Resultaten bureauonderzoek

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het bureauonderzoek samengevat en geanalyseerd.

4.1. Algemeen

Naar aanleiding van een stedenbouwkundige aanvraag heeft ARCHEBO bvba in opdracht van Intervest Offices & Warehouses nv een bureauonderzoek uitgevoerd. Op het terrein zal door de opdrachtgever een industriegebouw, bufferzone en parkeergelegenheid gerealiseerd worden. Dit gaat gepaard met graafwerken waardoor het bodemarchief verstoord zal worden.

Uit het bureauonderzoek is gebleken dat het onderzoeksgebied grotendeels reeds verstoord is. Dit door allerlei activiteiten op het terrein. Enerzijds bevond er zich in 1971 een weg door de noordelijk zone, anderzijds werd er een industrieel gebouw opgericht en daarna terug gesloopt.

Deze verstoringen konden eveneens worden vastgesteld met een landschappelijk booronderzoek. De zuidelijke en centrale zone vertoont niet meer de oorspronkelijke bodemsituatie. Het noordelijk deel lijkt beter bewaarde bodems te hebben.

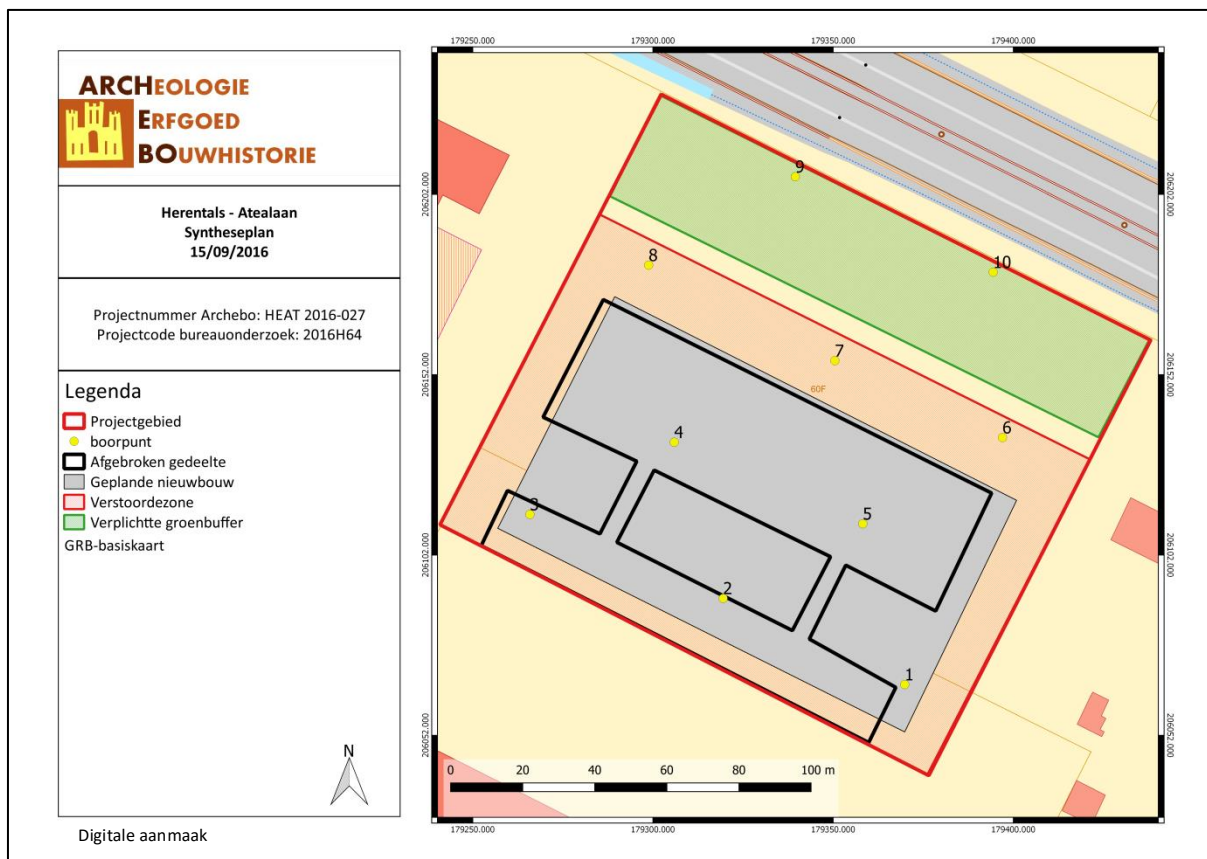
Het noordelijk deel zal echter niet verstoord worden. Het oprichten van een groenbuffer is er verplicht omwille van de nabijheid van de autosnelweg E313.

Eventuele archeologische sporen kunnen dan ook in dit noordelijk gedeelte in de groene bufferzone in situ bewaard blijven. Wel dienen hier voorwaarden opgenomen in het programma van maatregelen.

4.2. Synthese

Op het syntheseplan is het noordelijk deel groen ingekleurd voor het oprichten van een buffer. De bodemkundige gegevens laten hier een bewaring toe van eventuele archeologische sporen. Echter zal en mag deze zone niet bebouwd worden omwille van de nabijheid van de autosnelweg E313. Eventuele archeologische sporen kunnen hier dan ook in situ bewaard blijven.

Het zuidelijk en centrale gedeelte, aangeduid in rood, kent een sterke verstoring door het oprichten en afbreken van een industrieel complex

HEAT/16/8/16/ 23

Figuur 31 : Syntheseplan met aanduiding van, de boringen, het afgebroken gebouw, de nieuwbouw, de verstoorde zone en de op te richten groene buffer.

4.3. Beantwoording onderzoeksvragen

Het doel van dit bureauonderzoek was een archeologische evaluatie van het terrein. Hierbij kunnen volgende onderzoeksvragen beantwoord worden:

1. Wat zijn de gekende archeologische en historische gegevens?

Historische gegevens werden door middel van bronnenonderzoek en cartografisch onderzoek verworven. Cartografisch onderzoek heeft aangetoond dat er geen bebouwing aanwezig was binnen het onderzoeksgebied gedurende de 18de en 19de eeuw. Historische bronnen leverden geen enkele aanwijzing op voor de vroegere periodes.

In de ruime omgeving van het plangebied zijn enkele archeologische waarden bekend. Het betreft onder meer sporen uit de late Bronstijd en losse aardewerkvondsten uit de Nieuwe Tijd.

2. Welke info valt er te vinden over de voormalige constructies op het terrein?

Aan de hand van de historische informatie en het kaartmateriaal konden we achterhalen dat er binnen het onderzoeksgebied geen gebouwen stonden in de 18de en 19de eeuw. Mogelijk was dit wel het geval in voorgaande periode(s).

Aan de hand van luchtfoto's kon achterhaald worden dat er in 1971 een gebetonneerde of geasfalteerde weg door het noordelijke deel van het plangebied liep. Het zuidelijke deel raakte in het laatste kwart van de 20ste eeuw grotendeels bebouwd. Op het terrein bevond zich een industriegebouw dat recentelijk gesloopt werd.

3. Welke archeologische structuren kunnen ter hoogte van het onderzoeksgebied verwacht worden op basis van een analyse van het historische kaart- en bronnenmateriaal?

Het onderzoeksgebied zou eventueel archeologische resten vanaf de steentijd kunnen bevatten. Hierbij handelt het vermoedelijk om artefactvondsten uit de steentijden en/of grondsporen en artefacten, gelinkt aan agrarische bewoning of activiteit uit de Metaaltijden tot Nieuwe Tijd.

4. In welke mate en in welke zones kan er een recente verstoring verwacht worden van archeologisch erfgoed?

Het onderzoeksgebied kan over de gehele oppervlakte verstoord zijn. Het is dan ook niet geheel duidelijk welke impact de bouw van de weg en het gebouw en de sloop van beiden op het bodemarchief hebben gehad. Wel dient aangehaald te worden dat het grootste deel van het terrein gekarteerd staat als bodemtype SBm, een zeer droge tot droge lemige zandbodem met dikke antropogene humus A horizont. Deze dikke A horizont heeft het archeologische niveau mogelijk beschermd.

4.4. Samenvatting / assessment bureauonderzoek

In deze samenvatting wordt een kort overzicht gegeven van de werkwijze van het bureauonderzoek en de belangrijkste conclusies. Bovendien wordt een afweging gemaakt van de noodzaak voor verder vooronderzoek voor de locatie.

Samenvatting voor een gespecialiseerd publiek

Binnen het plangebied zal door Intervest Offices & Warehouses nv een industriegebouw met bufferzone en parkeergelegenheid gerealiseerd worden.

Binnen het onderzoeksgebied zelf zijn geen archeologische waarden bekend. In de ruime omgeving is dit wel het geval. Het betreft onder meer sporen uit de Late Bronstijd en losse aardewerkvondsten uit de Nieuwe Tijd. Het onderzoeksgebied zou dan ook eventueel archeologische resten vanaf de steentijd kunnen bevatten. Hierbij zou het dan vermoedelijk handelen om artefactvondsten uit de steentijden en/of grondsporen en artefacten, gelinkt aan agrarische bewoning of activiteit uit de Metaaltijden tot Nieuwe Tijd.

Aan de hand van de historische informatie en het kaartmateriaal konden we achterhalen dat er binnen het onderzoeksgebied geen gebouwen stonden in de 18de en 19de eeuw. Mogelijk was dit wel het geval in voorgaande periode(s). Via luchtfotografie werd duidelijk dat het terrein tot de jaren '70 van de 20ste eeuw in gebruik was als akker/weideland. In 1971 liep er evenwel een gebetonneerde of geasfalteerde weg door de noordelijke zone van het projectgebied. Luchtfoto's toonde ook aan dat het zuidelijke deel van het projectgebied in het laatste kwart van de 20ste eeuw bebouwd raakte. Hier bevond zich een industriegebouw dat recentelijk gesloopt werd.

De aanwezigheid van deze twee structuren uit de 20ste eeuw hebben het bodemarchief verstoord. Op de bodemkaart wordt het terrein gekarteerd als bodemtype Sbm en Zbf. Deze bodemtypes konden in een landschappelijk booronderzoek niet meer worden aangetroffen in de zone die bebouwd zal worden. Dit omwille van de 20ste -eeuwse verstoringen. In het noordelijk deel waar de groenzone zal worden aangelegd was de bodem nog wel bewaard.

Samenvatting voor een niet-gespecialiseerd publiek

Binnen het plangebied zal door Intervest Offices & Warehouses nv een industriegebouw met bufferzone en parkeergelegenheid gerealiseerd worden.

In de directe omgeving zijn geen archeologische waarden gekend. Boringen brachten de huidige verstoringen van het bodemarchief in kaart.

Gedurende de 20ste eeuw kende het gebied een sterke verstoring door het oprichten en afbreken van een industrieel gebouw.

4.5. Programma van maatregelen

Er bestaat binnen het projectgebied nog een stuk met een kleine kans op het aantreffen van archeologische sporen. Dit gebied bevindt zich momenteel in een bufferzone en moet behouden blijven. Hiervoor wordt een kort programma van maatregelen opgesteld voor de bouwheer.

5. Bibliografie

Bodemkaart Vlaanderen, <https://dov.vlaanderen.be/dovweb/html/bodemloketten.html/>.

Centrale Archeologische Inventaris (CAI), <https://cai.onroenderfgoed.be/>.

Geopunt Vlaanderen, <http://www.geopunt.be/>.

Inventaris van het Onroerend Erfgoed, <https://inventaris.onroenderfgoed.be/>.

Nationaal Geografisch Instituut (NGI), <http://www.ngi.be/topomapviewer/public/>.

6. Figurenlijst

<i>Figuur 1: Criteria bij stedenbouwkundige vergunningen</i>	2
<i>Figuur 2: Situering van het onderzoeksgebied op de GRB-kadasterkaart (Geopunt, 2016).</i>	3
<i>Figuur 3: Situering van het onderzoeksgebied op Orthofoto (Geopunt, 2016).</i>	4
<i>Figuur 4 : Projectgebied op GRB-kaart met aanduiding van de verplichte groenbuffer.</i>	5
<i>Figuur 5: Situering van het onderzoeksgebied op Orthofoto (Geopunt, 2016).</i>	6
<i>Figuur 6: Bovenaan luchtfoto Vlaanderen, zomer 1971 met aanduiding van het plangebied in rood; onderaan luchtfoto Vlaanderen, zomer 1979-1990 met aanduiding van het plangebied in rood (Geopunt, 2016).</i>	7
<i>Figuur 7: Inplantingsplan / sloopvergunning (Wastiau & Co, 2016).</i>	8
<i>Figuur 8: Plannen van de gevels (Wastiau & Co, 2016).</i>	10
<i>Figuur 9 : Zicht op het zuidelijk gedeelte.</i>	11
<i>Figuur 10 : Zicht op het centrale gedeelte.</i>	12
<i>Figuur 11 : Zicht op het noordelijk gedeelte nabij de E313 autostrade.</i>	13
<i>Figuur 12 : Plan van de te realiseren nieuwbouw (Wastiau & Co, 2016).</i>	14
<i>Figuur 13 : Plan met oppervlaktes en dieptes van de ingrepen die gepaard gaan met het oprichten van de nieuwbouw.</i>	15
<i>Figuur 14: Topografische kaart met situering van het onderzoeksgebied (Geopunt, 2016).</i>	17
<i>Figuur 15: : Situering van het onderzoeksgebied op het Digitaal Hoogtemodel (Geopunt, 2016).</i>	17
<i>Figuur 16: De stad Herentals op de Traditionele Landschappenkaart (Geopunt, 2016).</i>	19
<i>Figuur 17: Situering van het onderzoeksgebied op de Tertiairgeologische kaart (DOV, 2016).</i>	20
<i>Figuur 18: Situering van het onderzoeksgebied op de Quartairgeologische kaart 1/200.000 (DOV, 2016).</i>	21
<i>Figuur 19: Uitleg van het type volgens de quartairgeologische kaart, schaal 1/200.000 (DOV, 2016).</i>	21
<i>Figuur 20: Situering van het onderzoeksgebied op de Quartairgeologische kaart 1/50.000 (DOV, 2016).</i>	22
<i>Figuur 21: Situering van het onderzoeksgebied op de bodemkaart Vlaanderen (DOV, 2016).</i>	23
<i>Figuur 22 : Luchtfoto met aanduiding van de boorpunten.</i>	24
<i>Figuur 23 : Links een zicht op boring 2 en rechts een zicht op boring 9.</i>	25
<i>Figuur 24 : Projectgebied met aanduiding van de verstoorde zone op basis van het landschappelijk booronderzoek.</i>	26
<i>Figuur 25: Situering van het onderzoeksgebied op de potentiële bodemerosiekaart van de Vlaamse gemeenten</i>	27
<i>Figuur 26: Bodemgebruik in de omgeving van het plangebied volgens de bodemgebruikskaart (Geopunt, 2016).</i>	27
<i>Figuur 27: Kaart met aanduiding van het projectgebied en de vondstlocaties uit de CAI (CAI, 2016).</i>	28
<i>Figuur 28: Detail uit de Ferrariskaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt, 2016).</i>	31
<i>Figuur 29: Situering van het onderzoeksgebied op de Atlas der Buurtwegen (Geopunt, 2016).</i>	32
<i>Figuur 30: Situering van het onderzoeksgebied op de Vandermaelenkaart (Geopunt, 2016).</i>	32
<i>Figuur 31 : Synthesepan met aanduiding van, de boringen, het afgebroken gebouw, de nieuwbouw, de verstoorde zone en de op te richten groene buffer.</i>	35

7. Plannenlijst

HEAT/16/8/16/1.....	3
HEAT/16/8/16/2.....	4
HEAT/16/8/16/3.....	5
HEAT/16/8/16/4.....	6
HEAT/16/8/16/5.....	7
HEAT/16/8/16/6.....	7
HEAT/16/8/16/7.....	15
HEAT/16/8/16/8.....	17
HEAT/16/8/16/9.....	17
HEAT/16/8/16/10.....	19
HEAT/16/8/16/11.....	20
HEAT/16/8/16/12.....	21
HEAT/16/8/16/13.....	22
HEAT/16/8/16/14.....	23
HEAT/16/8/16/15.....	24
HEAT/16/8/16/16.....	26
HEAT/16/8/16/17.....	27
HEAT/16/8/16/18.....	27
HEAT/16/8/16/19.....	28
HEAT/16/8/16/20.....	31
HEAT/16/8/16/21.....	32
HEAT/16/8/16/22.....	32
HEAT/16/8/16/23.....	35